

T.C.

ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE ve SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

**TÜRKİYE VE KAZAKİSTAN'DA 5. SINIFTA
OKUTULAN TÜRKÇE, KAZAK EDEBİYATI, RUS DİLİ
VE EDEBİYATI DERS KİTAPLARINDAKİ
METİNLERİN DEĞERLER BAKIMINDAN
İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Akbota KANAGATOVA

Danışman

Doç. Dr. Mahmut Abdullah ARSLAN

Erzincan 2018

TEZ BİLDİRİMİ

“Türkiye ve Kazakistan’da 5. Sınıfta Okutulan Türkçe, Kazak Edebiyatı, Rus Dili ve Edebiyatı Ders Kitaplarındaki Metinlerin Değerler Bakımından İncelenmesi” isimli “**Yüksek Lisans**” tezim tarafımda intihal programı ile incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim.

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

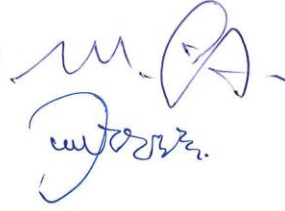
Akbota KANAGATOVA

EK 3: TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalının Türkçe Eğitimi Bilim Dalında jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman / Jüri :Doç. Dr. Mahmut Abdullah ARSLAN

Jüri : Prof. Dr. Suat UNGAN

Jüri : Dr. Öğr. Üyesi Yasin Mahmut YAKAR

**TÜRKİYE VE KAZAKİSTAN'DA 5. SINIFTA OKUTULAN TÜRKÇE,
KAZAK EDEBİYATI, RUS DİLİ VE EDEBİYATI DERS KİTAPLARINDAKİ
METİNLERİN DEĞERLER BAKIMINDAN İNCELENMESİ**

Akbota KANAGATOVA

**Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Haziran
2018**

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mahmut Abdullah ARSLAN

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, Kazakistan Eğitim ve Bilim Bakanlığı tarafından onaylanmış 5. sınıf düzeyinde okutulmakta olan Kazak Edebiyatı ve Rus Dili ve Edebiyatı ders kitapları ile Millî Eğitim Bakanlığı Türkçe ders kitabındaki metinlerin hangi değerleri ilettiğini tespit etmek, bundan hareketle nasıl bir insan tipinin yetiştirilmek istendiğini ortaya koymak, varsa eksiklerin neler olduğunu ve en önemlisi de bu eksikliklere yönelik nasıl çözümler geliştirebileceğine dair öneriler sunmaktır. Çalışmada kitaplardaki metinlerin tümü incelenerek, değerlerin yer aldığı cümlelere ilişkin örnek alıntılara yer verilmiştir. Araştırma sonucunda ilgili ders kitaplarında 33 farklı değere ulaşılmıştır. Bu değerler bireysel, millî, evrensel, dinî olmak üzere dört ana başlıkta toplanmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Alan yazında, ders kitaplarının değerler açısından incelemesine yönelik çeşitli çalışmalar olmasına rağmen Kazakistan ortaokul seviyesinde ders kitaplarının incelenmesi daha önce yapılmamıştır. Bu açıdan bu çalışma önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe ders kitabı, Kazak Edebiyatı, Rus Dili ve Edebiyatı, değerler, değerler eğitimi, ders kitabı

**INVESTIGATING THE TEXTS IN TURKISH, KAZAKH LITERATURE,
RUSSIAN LANGUAGE AND LITERATURE COURSE BOOKS LECTURED
IN THE 5TH GRADE IN TURKEY AND KAZAKHSTAN IN TERMS OF
VALUES**

Akbota KANAGATOVA

Erzincan Binali Yıldırım University, Social Sciences Institute

Turkish Teaching Department Master Thesis, June 2018

Thesis Advisor: Assc. Prof. Dr. Mahmut Abdullah ARSLAN

ABSTRACT

The purpose of this research was to determine the values conveyed by the texts in Ministry of National Education's Turkish course book and Kazakh Literature and Russian Language and Literature course books lectured at the 5th grade as being approved by Kazakhstan Education and Science Ministry, to reveal what type of a person was required to be trained, and to specify the deficiencies and most importantly, to offer suggestions related to the solutions of these deficiencies. In the study, all the texts in the course books were analyzed, and sample quotations related to the sentences indicating the values were included. 33 values were obtained from the Related course books. from At the end of the research, different values possible to be collected under four main titles in the course books were obtained. These values were gathered under four main titles including the individual, national, universal and religious values. Qualitative research method was used in the research. Although there were studies carried out on investigating the course books in terms of values in the literature, investigating the course books at Kazakhstan secondary education grade and comparing these with the same Turkish course books in Turkey was not previously carried out. In this respect, this study was remarkable.

Key Words: Turkish, Kazakh literature, Russian language and literature, values education, 5th grade course book

ÖN SÖZ

Bu araştırma, 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Türkiye Millî Eğitim Bakanlığı hazırlamış ortaokul 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinler ile Kazakistan Eğitim ve Bilim Bakanlığı onaylamış 5. Sınıflarda okutulan Kazak Edebiyatı, Rus Dili ve Edebiyatı ders kitaplarındaki metinlerin değerler bakımından incelemek ve karşılaştırmak amaçlanmıştır.

Yapılan çalışmanın giriş bölümünde; araştırmanın problem durumuna, problem cümlesine, alt problemlerine, araştırmanın amacına, araştırmanın önemine, sınırlılıklarına, varsayımlarına ve tanımlarına değinilmiştir. İkinci bölümde çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturan değer, değerler eğitimi, değerlerin sınıflandırılması, değer eğitimi yaklaşımları hakkında detaylı bilgilere yer verilmiştir. Üçüncü bölümde araştırmanın modeli, araştırmanın evreni, verilerin değerlendirilmesi işlemleri açıklanmıştır. Dördüncü bölümde incelenen kitaplarda yer alan değerler ve değerlerin tanımları, tasnifleri bulunmaktadır. Son bölümde sonuç ve öneriler yer almıştır.

Öncelikle Türkiye’de eğitim görme fırsatını sunan Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi’ne sonsuz teşekkürü borç bilirim. Yüksek lisans eğitimim ve tez çalışmam süresince benden yardımlarını ve desteğini esirgemeyen değerli hocam, danışmanım Doç. Dr. Mahmut Abdullah ARSLAN’a yardım ve desteği için teşekkür ederim. Beni büyüten, hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini benden esirgemeyen, her zaman yanımda olan aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Erzincan-2018

AKBOTA KANAGATOVA

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ.....	I
TEZ KABUL TUTANAĞI.....	II
ÖZET	III
ABSTRACT.....	IV
ÖN SÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER	VI
TABLolar LİSTESİ.....	X
KISALTMALAR CETVELİ	XI
I. BÖLÜM.....	1
1. Giriş	1
1. 1. Problem Durumu	1
1.2. Problem Cümlesi.....	2
1.2.1. Alt problemler	3
1.3. Araştırmanın Amacı	3
1.4. Araştırmanın Önemi.....	3
1.5. Sınırlılıklar	3
1.6. Varsayımlar	3
1.7. Tanımlar	4
II. BÖLÜM	5
2. Kuramsal Çerçeve.....	5
2. 1. Değer Kavramı	5
2. 2. Değerler Eğitimi.....	7
2. 2. 1. Ailede Değer Eğitimi.....	8
2. 2. 2. Okulda Değer Eğitimi.....	9

2. 2. 3. Ders Kitaplarında Değerler Eğitimi.....	10
2. 3. Değerlerin Sınıflandırılması.....	11
2. 4. Değer Eğitimi Yaklaşımları	15
2. 4. 1. Telkin Etme	15
2. 4. 2. Değer Açıklama.....	15
2. 4. 3. Ahlâki muhakeme.....	16
2. 4. 4. Değer Analizi.....	16
2. 5. Millî Eğitiminin Genel Amaçlarında Değerler	17
2. 6. Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda Değerler	18
2.7. İlgili Araştırmalar.....	20
III. BÖLÜM.....	26
3.Yöntem.....	26
3.1. Araştırmanın modeli.....	26
3.2. Araştırmanın evreni.....	26
3.3. Verilerin toplanması ve analizi	27
IV.BÖLÜM.....	28
4.Bulgular ve Yorumlar	28
4.1.BİREYSEL DEĞERLER:.....	31
4.1.1. Aile birliğine önem verme	31
4.1.2. Çalışkanlık	33
4.1.3. Yönelim	34
4.1.4. İyilik	35
4.1.5. Saygı.....	36
4.1.6. Sağlıklı olmaya önem verme	37
4.1.7. Paylaşma.....	39

4.1.8. Arkadaşlık.....	40
4.1.9. Bilimsellik	41
4.1.10. Nezaket	43
4.1.11. Başkalarını düşünme	43
4.1.12. Temizlik.....	45
4.1.13. Yaratıcılık	45
4.1.14. Fedakârlık	46
4.1.15. Misafirperverlik.....	48
4.2. MILLÎ DEĞERLER:.....	48
4.2.1. Vatanseverlik	48
4.2.2. Kahramanlık	49
4.2.3. Gelenek ve görenek	50
4.2.4. Dil	53
4.2.5. Bağımsızlık.....	54
4.2.6. Ulusal simge	54
4.3. EVRENSEL DEĞERLER:	55
4.3.1. Adalet	55
4.3.2. Özgürlük	56
4.3.3. Barış.....	57
4.3.4. Eşitlik.....	58
4.3.5. Sanat	59
4.3.6. Sevgi	61
4.3.7. Hayvan sevgisi.....	62
4.3.8. Uygarlık.....	64
4.3.9. Dayanışma	64

4.3.10.Doğa sevgisi	65
4.3.11. Yardımseverlik	66
4.4.DİNİ DEğERLER:	69
V. BÖLÜM	72
Sonuç ve Öneriler	72
KAYNAKÇA.....	78
EKLER.....	83

TABLOR LİSTESİ

Tablo 1: Akbaş'a göre değer sınıflaması.....	12
Tablo 2: Schwartz'ın değer sınıflaması.....	12
Tablo 3: Farklı ülkelerin belirledikleri değerler	13
Tablo 4: Rokeach değer sınıflaması.....	13
Tablo 5: Spranger'in değerler sınıflaması	14
Tablo 6: Türkçe ders kitabına ait bilgiler.....	28
Tablo 7: Kazak edebiyatı ders kitabına ait değerler	29
Tablo 8: Rus dili ve edebiyatı 1 ders kitabına ait bilgiler	29
Tablo 9: Rus dili ve edebiyatı 2 ders kitabına ait bilgiler	30
Tablo 10: Ders kitaplarında yer alan bireysel değerler	72
Tablo 11: Ders kitaplarında yer alan millî değerler	72
Tablo 12: Ders kitaplarında yer alan evrensel değerler	73
Tablo 13: Ders kitaplarında yer alan dinî değerler	73
Tablo 14: İncelenen ders kitaplarına göre değerler dağılımı	73

KISALTMALAR CETVELİ

KA	: Kazak Adebieti
OTDK	: Ortaokul Türkçe Ders Kitabı
RDVE 1	: Rus Dili ve Edebiyatı 1.kitap
RDVE 2	: Rus Dili ve Edebiyatı 2.kitap
Bkz	: Bakınız
C.	: Cilt
TDK.	: Türk Dil Kurumu

I. BÖLÜM

1. Giriş

Bu bölümde, araştırmanın problem durumu, problem cümlesi, alt problemleri, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, sınırlılıklar, varsayımlar ve tanımlar yer almaktadır.

1. 1. Problem Durumu

Bir toplumun fertlerini birbirine bağlayan ve toplumun devamını sağlayan unsurların başında değerler gelmektedir. Değerler, sosyal dayanışma oluşturarak toplumda uyulması gereken ortak davranış kalıplarını belirlemektedir. Bu bağlamda bir toplumun değerlerinde meydana gelen yozlaşma, o toplumun birlik ve beraberliğini olumsuz etkilemektedir. Çocukların değerleri kazanma süreci aile ile başlamakta okul ile devam etmektedir (Yaman, Taflan, Çolak, 2009: 107-108). Okullar, ulusal ve evrensel değerlerin iletimini sağlayarak toplumların devamlılığını sağlayan kurumlardır. Bu açıdan eğitim sürecinin her kademesinde değer eğitimi verilmesi gereken önem göz ardı edilmemelidir (Ekinci Çelikpazu ve Aktaş, 2011: 415).

Dil ve edebiyat dersinin amacı, öğrencilerin okuma, yazma ve konuşma-dinleme becerilerinin yanında, bir yandan da ders kitabında bulunan metinler aracılığı ile öğrencilerin duyuşsal bilgilerine seslenmek, duygu, değer, düşünce ve davranışlarının gelimesini sağlamaktır. Özellikle, çalışma örneğimizi oluşturan ortaokul öğrencilerinin edebî eserlerle tanışacağı, onları kavrayacağı ve onlarla kültür dünyasını geliştireceği dönemdir. Bu bağlamda ders kitapları, eğitim-öğretim sürecine kılavuzluk eden en önemli ve ulaşılabilir kaynaklardır (Eskimen, 2016: 40).

Aynı toprak parçası üzerinde yaşayan ortak bir dil ve kültüre sahip olan milletler, üyelerini bir arada tutabilmek ve bu birlikteliğin devamını sağlayabilmek için değerlerini yeni kuşaklara kazandırmak ister. Bilgisayar çağının yaşandığı

günümüzde insanlar birbirinden bu kadar uzaklaşmışken bu amacı gerçekleştirmek daha zor olmaktadır. Okul, iyi vatandaşlar yetiştirmek ve bu yolla toplumun devamlılığını sağlamak için bireylere toplumun ve insanlığın ortak malı durumuna gelen değerleri kazandırmada en etkili bir aracı kurumdur. Bu yüzden okullarda öğrencilere en azından temel değerlerin kazandırılması gerekir. Bunun için de en etkili yol ders kitaplarındaki metinlerdir (Pilav, Demir, Demir, 2015: 20).

Dinleme, konuşma, okuma ve yazma öğretiminin dışında dil öğretiminin bir başka amacı da değer ve kültür öğretimidir. Her dil kendi bünyesinde ait olduğu topluma özgü bir kısım hususiyetler taşıdığından, dili temsil ettiği toplumun değerlerinden soyutlamak mümkün değildir. Bugüne kadar farklı ülkeler arasında ders kitapları aracılığıyla değerler eğitimi konusunda karşılaştırmalı bir çalışmanın yapılmamış olması ve değer kelimesinden yalnızca içinde yaşanılan topluma ait bir kısım motiflerin anlaşılması ciddi bir problemdir. Bu yönüyle çalışma ders kitapları aracılığıyla ülkelerin değerleri arasında bir mukayese yapma şansı vermesi ve her ülkenin kendine has değerlerinin olabileceğini somutlaştırması açısından önemlidir (Yılmaz, Yakar, Arslan, Safranov, Satbay, 2017: 2695-2696).

Çalışma, var olan bir durumu belge incelemeye dayalı bir biçimde betimlediği için nitel veri analizi tekniklerinden yararlanılarak gerçekleştirilen betimsel bir çalışmadır. Verilerin toplanmasında doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Çalışma dokümanını, Millî Eğitim Bakanlığı Ortaokul 5. sınıf Türkçe Ders kitabı ile Kazakistan Eğitim ve Bilim Bakanlığı tarafından onaylanmış 5. sınıf Kazak Edebiyatı ile Rus Dili ve Edebiyatı ders kitapları oluşturmaktadır.

1.2. Problem Cümlesi

Bu araştırma, Türkiye ve Kazakistan'da 5. sınıf seviyesinde okutulan Türkçe, Kazak Edebiyatı, Rus Dili ve Edebiyatı ders kitaplarındaki metinlerin değerler bakımından incelenmesini konu almıştır. Bu doğrultuda araştırmanın problem cümlesi "5. sınıf Türkçe, Kazak Edebiyatı, Rus Dili ve Edebiyatı ders kitaplarındaki metinlerde bulunan değerler nelerdir?" sorusu üzerine kurulmuştur.

1.2.1. Alt problemler

1.2.1.1. Türkçe ders kitabındaki metinler hangi değerleri barındırmaktadır?

1.2.1.2. Kazak Edebiyatı ders kitabındaki metinler hangi değerleri barındırmaktadır?

1.2.1.3. Rus Dili ve Edebiyatı 1, 2 ders kitaplarındaki metinler hangi değerleri barındırmaktadır?

1.2.1.4. Bu metinlerin ve değerlerin ders kitaplarındaki dağılımları nasıldır?

1.2.1.5. Ortaya çıkan dağılımların karşılaştırılması durumundaki sonuç nedir?

1.3. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, 5. sınıf düzeyinde okutulmakta olan Millî Eğitim Bakanlığı Türkçe ders kitabı ile Kazakistan Eğitim ve Bilim Bakanlığı tarafından onaylanmış Kazak Edebiyatı ve Rus Dili ve Edebiyatı ders kitapları ile metinlerin değerler bakımından niteliğini karşılaştırmaktır.

1.4. Araştırmanın Önemi

Alan yazında, ders kitaplarının değerler açısından incelemesine yönelik çeşitli çalışmalar olmasına rağmen Kazakistan ortaokul 5. Sınıf seviyesinde ders kitaplarının incelenmesi daha önce yapılmamıştır. Bu açıdan bu çalışma, disiplinler arasılık bakımından da önem arz etmektedir.

1.5. Sınırlılıklar

Bu araştırma, 2017-2018 Eğitim-Öğretim yılında 5. sınıf düzeyinde okutulan Türkçe, Kazak Edebiyatı, Rus Dili ve Edebiyatı, ders kitapları ile bu kitaplarda kullanılan edebi metinlerle sınırlıdır.

1.6. Varsayımlar

İncelenen kitaplar toplam 114 (40+14+38+22) metinden oluşmaktadır.

Bu metinlerin hepsinin değer eğitimine katkı yapmakta olduğu kabul edilmiştir.

Metinlerde geçen bütün değerlerin belirlendiği varsayılmaktadır.

1.7. Tanımlar

Değer: Değer, “bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inançtır” (Güven, 2014).

Değerler eğitimi: Bireyin belli başlı değerleri fark etmesini, hayatında gerekli olan değerleri kazanmasını, yeni değerler edinmesini ve edindiği değerleri kişiliğinin temel taşı haline getirmesini sağlamak için hayat boyu verilen eğitimidir (Yaman, 2012: 18).

Ders kitapları: Öğrencinin yaş ve bilgi seviyesine uygun bilişsel ve duyuşsal becerilerle donatılmış zengin metinlerden oluşan, öğretim programlarının esas aldığı ilkeler doğrultusunda hazırlanan, ihtiva ettiği bilgileri öğretmen aracılığıyla öğrenciye aktaran basılı eğitim ve öğretim materyalleridir (Çeçen ve Çiftçi, 2007: 39).

II. BÖLÜM

2. Kuramsal Çerçeve

Bu bölümde, değer kavramı, değerler eğitimi, değerlerin sınıflamaları, değer eğitimi yaklaşımları, ders kitaplarındaki değerler eğitimi ile ilgili yapılmış çalışmalara yer verilmiştir.

2. 1. Değer Kavramı

Değer kavramı üzerine literatürde çok farklı tanımlamalar yapılmıştır. Ancak, üzerinde tam olarak uzlaşılmış bir tanım yoktur. Alanyazın incelendiğinde değerler ile ilgili olarak şu tanımları görmekteyiz:

Değer, “bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inançtır” (Güngör,1993). Çağlar (2005) ise değeri , bireylerin düşünce tutum ve eylemlerinde birer standart olarak ortaya çıkan kültürel öğeler olarak adlandırılabilceğini ifade etmektedir. Hacıkadiroğlu (2002) değeri, en geniş anlamıyla eleştiren niteliklerin genel adı olarak tanımlarken Erdem(2003), belirli bir durumu diğerine tercih etme eğilimi olarak tanımlamaktadır. Başaran(1992), değeri bir nesne, işlem, fikir ve/veya eylemin değerler örgüt içerisinde taşıdığı önemi belirleyen nitelik ve nicelik şeklinde tanımlamakta ve nesne, işlem, fikir ve/veya eylemin değerlendirilmesinde araç olarak kullanıldıklarını belirtmektedir (Ulusoy ve Dilmaç, 2015: 15).

Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan Güncel Türkçe Sözlük'te “değer” kelimesinin anlamları şu şekildedir (<http://www.tdk.gov.tr>):

1. Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet
2. Bir şeyin para ile ölçülebilen karşılığı, bedel, kıymet, paha, valör
3. Üstün nitelik, meziyet, kıymet
4. Üstün, yararlı nitelikleri olan kimse
5. Kişinin isteyen, gereksinim duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında beliren şey
6. Bir değişkenin veya bilinmeyeninin sayısı ile aktarımı

7. Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü

Kelimenin sözlükteki anlamına baktığımızda değerin insanın varlığını anlamlandırma ve değerlendirme çabasının sonucu olarak ortaya çıkıp zamanla topluma mal olarak toplumun ortak mirasını oluşturan öğeler olduğunu söyleyebiliriz (Kaymakcan ve Meydan, 2016: 24).

İlk defa Znaniecki tarafından sosyal bilimlere kazandırılan değer kavramı, Latince “kıymetli olmak” ,”güçlü olmak” anlamlarına gelen “valere” kökünden türemiştir (Güven, 2014: 15).

Değer kelimesinin Türk diline göre etimolojisine baktığımızda Divan-i Lügat-i Türk’te (1070) “değmek” kökünden türeyerek “paha”, “kıymet” olarak karşılığının bulunduğu, Eski Türkçe’de (Orta Asya yazı Türkçesi) “teg+ar” şeklinde geçtiği ve *eşit olmak*, *bedel olmak* anlamında kullanıldığı görülmektedir (Kaliyeva, 2015: 5).

Değer, bireylerin herhangi bir kişi, varlık, olay, durum vb. karşısında ortaya koyduğu duyarlılıklardır. İnsani, ahlâki, kültürel, ruhsal, toplumsal ve evrensel boyutlarda oluşabilen bu duyarlılıkların özümsemesi ve benimsenmesi süreci, değerler eğitiminin esasını teşkil eder (Yaman, 2012: 17).

Genel olarak değer, bir şeye önem kazandıran ölçüdür. Bir varlığın değerini oluşturan şey onun kendine özgü yetkinliğidir. Bir şeyin değerli olup olmaması, yine onun özünde mevcuttur (Hökelekli, 2011: 193).

Schwartz’a (1994) göre değer, bireyin ya da diğer sosyal varlıkların hayatına yol gösterici ilkeler olarak hizmet eden, önem düzeyleri farklılık gösteren, ilgili durumlar ötesinde arzu edilen amaçlardır (Turan ve Ulusoy, 2014: 3).

“Değer” sözcüğü en genel anlamda, bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin sahip olduğu kıymet; yüksek ve yararlı nitelik olarak tanımlanabilir (Zavallı, 2014: 7).

Güngör’e (1998) göre değer hükmü bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğunu belirten ifade ise, o halde değer de bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğunu hakkındaki inançtır (Tulumcu ve Tulumcu, 2015: 536).

Rokeach (1973)'e göre değer, belli bir davranış tarzı ya da varoluşun temel amacını ilgilendiren uzun süreli kişisel bir inanıştır (Güven,2014: 16).

Genel olarak ifade etmek gerekirse, değer; insanların tercihlerinin oluşmasında, onların davranışlarını şekillendiren ve davranışlarına yön veren, bireyde alışkanlık şeklinde ortak tepki mekanizması oluşmasını sağlayan, iç dünyasından dış dünyasına etki eden, somut kural, soyut ölçüt, yargı ve inançlardır. Değerlerin öğrencilere kazandırılmasında okullardaki öğretim programları ve bu öğretim programlarına dayalı olarak hazırlanan ders kitapları etkili eğitim materyalleridir (Padem ve Aktan, 2014: 7).

Yılmaz (2008) değerler bireylerin tercihlerinin, davranışlarının, değerlendirmelerinin, ilişkilerinin ve daha birçok toplumsal hareketlerinin belirleyicisidir (Güven, 2014: 17).

Değer, kuşaklar arası zincir görevi görerek bireyin geçmişle olan bağlarını sağlamlaştırırken aynı zamanda gelecekle arasında köprü kurar. Ayrıca değer, toplumda var olabilecek çatışmaları engeller veya en aza indirir. Toplumsal huzurun ve refahın sağlanmasını gerektiren sosyal rollerin nelerden ibaret olduğunu ortaya koyarak toplumsal dayanışmayı kalıcı kılar (Atalay, 2011).

Yapılan tanımlardan yola çıkarak değerın tanımı için, bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez (Güngör) olduğu hakkındaki inanç ya da inançlar diyebiliriz.

2. 2. Değerler Eğitimi

Sahip olunan değerler bireyin gelecekteki kişiliğini, bakış açısını, davranışlarını, hatta hayatını belirleyecek etkenler olduğu için, belli başlı değerlerin farkına varması, gerekli değerleri kazanması, yeni değerler benimsemesi; bütün bu değerleri kişiliğinin temel taşları haline getirerek davranışa dönüştürülmesi gerekir. Neredeyse hayat boyu devam eden bu değer kazanma/kazandırma süreçlerine “değerler eğitimi” denilmektedir (Yaman, 2012: 18)

Değer eğitimi; bireylerin kişilik yapılarını geliştirirken, sağlıklı kişiliğın temel taşlarını oluşturan toplumsal ve evrensel değerlerin kazandırılmasına yönelik verilen eğitimidir. Sevgi, saygı, barış, güven, dostluk gibi temel değerlerin yanı sıra iyi

vatandaş, iyi insan olarak bu değerleri yaşam biçimi haline getirmiş bireyler yetiştirmeyi hedeflemektedir (Atalay, 2011: 24)

“Değerler eğitimi, toplumsal düzenin sağlanmasında önemli bir yere sahiptir. Toplum içinde yaşayan insanları değerler ve yasalar bir arada tutar.” Değerler her ne kadar yasalar gibi yazılı kurallar olmasa da toplumsal düzen için gerekli olan birleştirici güçtür. Toplumsal çözümlenin önüne geçmek için değerler eğitimi önemsenmelidir.

Okullarımızda her türlü eğitim – öğretim faaliyetinde değerlere yer verilir. Çünkü eğitimde bireyleri bilgi, beceri ve tutumların kazandırılmasının yanında toplumun değerlerinin gelecek nesillere aktarılması da söz konusudur (Çayır Çevik, 2014: 12).

Toplum içinde bir uyum sağlayabilmek ve toplumu aynı amaç etrafında toplayarak aynı hedefe yöneltebilmek için eğitim sistemi içine girecek olan her bireye birtakım değerlerin kazandırılması gerekmektedir. Böylece toplumun sahip olduğu değerler ve kültür birikimi kuşaktan kuşağa aktararak korunması sağlanacaktır (Birkan, 2016: 11-12).

2. 2. 1. Ailede Değer Eğitimi

Eğitim bakımından en önemli kurumlardan biri de ailedir. Hayatımızda birçok davranışların, iyi veya kötü hareketlerin kökü ailede kazanılır, insanlar farkında olmadan aile içinden birçok alışkanlıkları benimsemiş olabilir.

Aile bireylerin doğuştan üyesi olduğu en küçük gruptur. Bireyler ilk davranışlarını ailesi ile olan etkileşimi sonucunda kazanır. Bireyin aile içinde kazandığı bilgi, tutum ve değerler sağlam temelli ve diğer değerler ile uyumlu olmalıdır. Aileden sonra toplumun etkisi başlar. Birey toplum içinde yaşarken gelenek, görenek, örf-adet ve töre ile ilgili değerleri, bilgileri ve tutumları öğrenmeye başlar (Ulusoy ve Dilmaç, 2012: 85).

Aile çocuk için eşsiz bir eğitim birimidir. Çocukların davranış biçimi kazanmasında, değerleri tanınması ve içselleştirmesinde ilk kurumdur. Çocukların topluma hazırlanmasını, toplumun inançlarını, değer yargılarını, gelenek ve göreneklerini, kültürünü öğrenmelerini sağlar. Çocukların kişilik gelişimi için ailenin

elverişli bir ortam olması çok önemlidir. Ailenin bilinçli ve sağlıklı olması toplumun bekâsının teminatıdır (Akyol, 2010: 44).

Çocuklar, kişilik gelişimlerinin büyük oranda gerçekleştiği ilk beş yaşlarında ailelerin yanındadırlar. Bu nedenle, ailenin verdiği her türlü eğitimin çocuğun kişilik gelişimine büyük etkisi olacaktır. Ailede verilen değer eğitimi, çocuğun ileriki yaşlarında iyi bir vatandaş olma bilincine katkı sağlayacaktır. Bu nedenle, değer eğitiminin ailede başladığı söylenebilir (Başcı, 2012: 57).

Değerler eğitiminin en etkili yeri elbette ki ailedir. Aile bireyleri arasındaki yakın ve sıcak iletişim, çocukların maddi ihtiyaçları kadar psikolojik ve manevi yönden tatmini açısından büyük önem taşır. Bu aynı zamanda anne baba ve diğer aile büyüklerinin kuralları ile şekillenmeye başlar. Bu yüzden aile iyinin, doğrunun, güzelin, kutsalın fark edilmesi ve ortak bir yaşam süreci içerisinde öğrenilip içselleştirilmesinde en etkili bir kaynak olarak yerini korur (Hökelekli, 2011: 289).

2. 2. 2. Okulda Değer Eğitimi

Evde başlayan ahlak eğitimi, okulda da devam eder. Ancak bu, ahlak dersleri yoluyla değil, öğretmenlerin örnek davranışlarıyla sağlanır. Beğendiği öğretmenleriyle özdeşim kuran çocuk, evde gelişen erdemlerini yeni örneklerle zenginleştirir (Kasapoğlu, 2013: 99)

Ailede temeli atılan değerlerin pekiştirilmesi, yeni değerlerin kazandırılması ve bu değerlerin birbiriyle uyumlu hale getirilmesi okul yoluyla sağlanabilir. Eğitim ve öğretim programının içinde sosyal yaşamın bir parçası olarak okulda değerler verilir. Okul ortamı, programda açık olarak belirtilen veya belirtilmeyen değerleri öğretmeli, ahlaki gelişime, karakter ve benlik saygısına olumlu etki etmelidir. Öğrencilerin iyi tercihler yapabilmeleri için seçenekler gösterebilmeli ve bu tercihleri yapabilme stratejilerini ve amaçlarını sunabilmelidir (Başcı, 2012: 57)

Okullar, yeni neslin değerlerini, alışkanlıklarını ve sosyal davranışlarını etkileyebilmelidirler. Çağın getirdiği olumsuz durumlar karşısında, okullar öğrencilerine iyi tercihler yapabilmeleri için seçenekler gösterebilmeli ve aynı zamanda bu tercihleri yapabilme stratejilerini ve amaçlarını sunabilmelidirler. Bir toplumun geleceğinin iyi yetişmiş ve karakter sahibi insanlara bağlı olduğu tartışma

götürmez bir gerçektir ve insanlar iyi ahlaki karaktere kendiliğinden sahip olamazlar. Bundan dolayı öğrenim çağındaki her bireyin uygun ahlaki kararlar ve davranışlar sergilemesine yardımcı olacak değerler ve becerilerle donatılması okulların kaçınılmaz temel hedefleri arasındadır (Kurudayıoğlu, Çakıcı, 2013: 47).

Okullar; eğitim ve öğretimin planlı, programlı yapıldığı yerlerdir. Dolayısıyla değer öğretiminin en etkili sahalarından biridir. Değer öğretiminde, öğretim programlarının uygulayıcısı olan öğretmenlere büyük görevler düşmektedir. Öğretmenler, davranışları ile değer öğretiminde öğrencilere model olmaktadır. Dersine zamanında ve hazırlıklı gelmesi (sorumluluk), kılık kıyafetine özen göstermesi (temizlik), verdiği sözü yerine getirmesi (dürüstlük),... öğrencilerde sorumluluk, temizlik, dürüstlük gibi değerlerin var olmasını sağlayacaktır (Şen, 2007: 15)

Okulların bilişsel hedeflerinin yanında vatansever olmak, saygılı olmak, dürüst olmak ve adil olmak gibi birçok duyuşsal hedefi vardır (Zavalsız, 2014: 38)

2. 2. 3. Ders Kitaplarında Değerler Eğitimi

Okulda değer kazanımının en önemli araçlarından birisi ise ders kitaplarıdır. MEB'e göre ders kitapları, öğretim programlarında yer alan konulara ait bilgileri planlı ve düzenli bir biçimde inceleyip açıklayan, bilgi kaynağı olarak dersin hedefleri doğrultusunda öğrenciyi yönlendiren ve eğiten temel bir ortamdır (Gül, 2017: 64).

Gerek ilkokul, gerekse ortaokulda öğrencilerin değerleri kavramaları öğretmene en büyük yardımcı eğitim araç gereci, ders kitabıdır. Türkçe derslerinde de Türkçe öğretim programında yer alan hedef ve kazanımlara ulaşmada özellikle ders kitaplarında yer alan metinlerden yararlanır. Ders kitaplarında yer alan metinlerle bu değerlerin öğrencilerce etkin bir şekilde sağlanabilir (Güven, 2014: 89).

Eğitim-öğretim tarihi boyunca öğrenme ve öğretme faaliyetlerinin gerçekleştirilebilmesi için birtakım materyallere ihtiyaç duyulmaktadır. Ders kitapları, görevleri itibariyle eğitim-öğretim için gerekli araç-gereçlerin en başta

gelenidir. Eğitimin temelinde rol alan ders kitapları, öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal becerilerine göre hazırlanan ve içeriği ile bilgileri öğrenciye sunan öğretim materyalidir. Bu fonksiyonları yerine getirme vasfından dolayı yaşanmış, denenmiş ve üretilmiş bilgi birikimi ders kitapları vasıtasıyla aktarılmaktadır. Bu eğitim materyali oluşturulurken içeriğini oluşturan edebî metinler tür, tema, kaynak, şair ve yazar tercihi bakımından kültürel değerlerin aktarılmasında önem arz etmektedir. Ders kitapları, kültürel değerlerin aktarılmasında nitelikli ders kitaplarının hazırlanmasıyla mümkündür. Bir toplumda oluşturulan eğitim ile ilgili değişiklikler sonucunda öğretim programlarına paralel bir şekilde ders kitapları da farklılıklar göstermektedir (Bulut ve Orhan, 2012: 302).

Edebi eserler, yaşama ayna tutarak bir toplumun bünyesinde barındırdığı yaşam biçimlerini, gelenek, görenek ve değerlerini gelecek nesillere aktarır. Türkçe derslerindeki metinler, öğrencilere değer aktarımında önemli araçlardan birisidir (Yılar, 2016: 493).

2. 3. Değerlerin Sınıflandırılması

Değer kavramının geniş bir şekilde farklı disiplinler içerisinde düşünülmesi, nasıl ki ortak bir tanımın yapılmasına imkân veremiyorsa, aynı durum değerlerin sınıflandırılmasında da söz konusudur. Değerlerle ilgili literatürde dikkat çeken sınıflamalar şunlardır: Winter, Newton ve Kirkpatrick (1998), yapmış oldukları sınıflandırmada değerleri, ilgili olduğu insan topluluğunun özelliğine göre; *ailevî değerler, toplumsal değerler ve bireysel değerler* olmak üzere üç başlık altında incelerler. Toplumsal değerler içerisine gelenek, görenekler, örf - adet ve toplumsal kuralların birçoğu girmektedir. Toplumsal değerler sayesinde bireylerin ortak davranışlar ortaya koymaları sağlanır. Bu sayede toplum içerisinde çatışmalar azaltılarak toplumun devamlılığı sağlanmış olur. Bireysel değerler ve ailevî değerler, bireyin kişilik ve karakter gelişiminde önemli rol oynar. Eğer bireyde bu değerler yeterince gelişmezse kişilik problemleriyle karşılaşma riski ortaya çıkar. Kişilik açısından sorunlu bireylerin oluşması sağlıklı ve nitelikli toplumların oluşmasında da en önemli engellerdendir (Güven, 2014: 20-21).

Tablo 1: Akbaş'a göre değer sınıflaması	
Değer grupları	Değerler
Geleneksel Değerler	Ulusal güvenlik, yardımsever olmak, aile güvenliği, tutumlu olmak, güvenilir olmak, hayatın verdiklerini kabul etmek.
Demokratik Değerler	Saygılı olmak, kibar olmak, hoşgörülü olmak, işbirliği yapmak.
Çalışma-iş Değerleri	Çalışkan olmak, azimli olmak, girişimci olmak, sorumluluk sahibi olmak.
Bilimsel Değerler	Araştırmacı olmak, yaratıcı olmak, meraklı olmak, bilimsel olmak, eleştirel olmak.
Temel Değerler	Estetik, sağlıklı olmak, çevreyi korumak, temiz olmak.

Akbaş (2004) Türk Millî Eğitim Sistemi'nin duyuşsal amaçlarının ilköğretim II. Kademe öğrencilerine hangi düzeyde gerçekleştiğine ilişkin yapmış olduğu çalışmasında Millî Eğitimin temel amaçları içerisinde yer alan değerleri belirlemiştir (Başcı, 2012: 49-50).

Tablo 2: Schwartz'ın değer sınıflaması	
Değer grupları	Değerler
Güç (Power): Toplumsal konum, insanlar ve kaynaklar üzerinde denetim gücü	Sosyal güç sahibi olmak, otorite sahibi olmak, zengin olmak, toplumdaki görüntümü koruyabilmek, insanlar tarafından benimsenmek
Başarı (Achievement): Toplumsal standartları temel alan kişisel başarı yönelimi	Başarılı olmak, yetkin (muktedir) olmak, hırslı olmak, sözü geçem biri olmak, zeki olmak
Hazcılık (Hedonizm): Bireysel zevke ve hazza yönelim	Zevk, hayattan tat almak
Uyarılım (Stimulation): Heyecan ve yenilik arayışı	Cesur olmak, değişken bir hayat yaşamak, heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak
Özyönelim (Self-direction): Düşünce ve eylemde bağımsızlık	Yaratıcı olmak, merak duyabilmek, özgür olmak, kendi amaçlarını seçebilmek, bağımsız olmak, kendine saygısı olmak
Evrenselcilik (Universalism): Anlayışlılık, hoşgörü ve tüm insanların ve doğanın iyiliğini gözetmek	Açık fikirli olmak, erdemli olmak, toplumsal adalet, eşitlik, dünyaya barış istemek, güzelliklerle dolu bir dünya, doğayla bütünlük içinde olma, çevreyi koruma, iç uyum
İyilikseverlik (Benevolence): Bireyin yakın olduğu kişilerin iyiliğini gözetme ve geliştirme	Yardım sever olmak, dürüst olmak, bağışlayıcı olmak, sadık olmak, sorumluluk sahibi olmak, gerçek arkadaşlık, olgun sevgi, manevi bir hayat, anlamlı bir hayat, alçak gönüllü olmak
Geleneksellik (Tradition): Kültür veya dinsel töre, fikirlere saygı ve bağlılık	Alçakgönüllü olmak, dindar olmak, hayatın bana verdiklerini kabullenmek, geleneklere saygılı olmak, ılımlı bir hayat (dünyevi işlerden el ayak çekmek), mahremiyet
Uyma (Confirm): Başkalarına zarar verebilecek ve toplumsal beklentilere aykırı olabilecek dürtü ve eylemlerin sınırlandırılması	Kibarlık, itaarkâr olmak, anne-babaya ve yaşlılara değer vermek, kendini denetleyebilmek
Güvenlik (Security): Toplumun var olan ilişkilerin ve kişinin kendisinin huzuru ve sürekliliği	Ulusal güvenlik, toplumsal düzenin sürmesini istemek, temiz olmak, aile güvenliği, iyiliğe karşılık vermek, bağlılık duygusu, sağlıklı olmak

Evin ve Kafadar (2004:296) çalışmalarında değerlerden *ulusal* ve *evrensel* değerleri ele almışlardır. Bu değerleri şu şekilde ayırmışlar. Ulusal simgeler ve değerler olarak; millet, devlet, vatan, ordu, cumhuriyet, ulusal simgeler (ulusal marş, ulusal anıtlar, ulusal bayram, bayrak), kahramanlık, dil, gelenek-göreneklere belirtmişlerdir. Evrensel değerler olarak; demokrasi, insan hak ve özgürlükleri, uygarlık, barış, eşitlik, bilim ve bilimsel düşünme, sanat, çevre duyarlılığı, sevgiyi belirtmiştir. 9 tane ulusal, 9 tane de evrensel değer ifadesine yer vermiştir (Ulusoy ve Dilmaç, 2012:28-29).

Tablo 3: Farklı ülkelerin belirledikleri değerler	
Ülke adı	Ortak değerler
Türkiye	Adil olma, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, eşitlik, hoşgörü, özgürlük, saygı, sevgi, misafirperverlik, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, sağlıklı olmaya önem verme, yardımseverlik, aile birliğine önem verme.
Yeni Zelanda	Doğruluk, itaat etme, başkalarını düşünme, dürüstlük, saygı, sorumluluk, iyi kalplilik, görev, merhamet.
Avustralya	Tarafsızlık, gerçeğe saygı, akıl yürütmeye saygı, adalet, eşitlik, başkalarının iyiliğini düşünme, özgürlük, çeşitliliği kabul etme, çatışmalara barışçıl çözümler arama
ABD Ncss	Özgürlük, gizlilik, doğruluk, hukukun üstünlüğü, insan onuru, adalet, sadakat, uluslararası insan hakları, hakkaniyet, eşitlik, sorumluluk, dürüstlük, çeşitlilik, otoriteye saygı

Tabloda da görüldüğü gibi, bazı değerlerin pek çok ülke programında yer alıyor olması, bu değerlerin evrensel düzeyde kabul edilebilir olduğunun göstergesidir (Güven, 2014: 30).

Tablo 4: Rokeach değer sınıflaması	
Amaç değerler	Araç değerler
Aile güvenliği	Bağımsız olma
Barış içinde bir dünya	Bağışlayıcılık
Başarılı olma	Cesaret
Bilgelik	Dürüstlük
Dini olgunluk	Entellektüellik
Eşitlik	Geniş görüşlülük
Gerçek dostluk	Hırslılık
Güzeller dünyası	İtaatkarlık
Heyecan verici bir yaşam	Kendini kontrol etme
İç huzur	Kibarlık
Kendine saygı	Kendine hakim olma
Mutluluk	Mantıklılık
Gerçek dostluk	Neşelilik
Özgürlük	Sevecenlik
Rahat bir yaşam	Sorumluluk sahibi olma
Sosyal bir kabul	Temizlik
Ulusal bir güvenlik	Yardımseverlik
Zevk	Yaratıcılık

Rokeach değerleri Tablo 4’te görüldüğü gibi araç değerler ve amaç değerler olarak sınıflandırmıştır. Araç değerler amaç değerlerle alakalı ve ilgili davranışlar amaç değerlere götürmek içindir. Amaç değerler yaşamın temel amaçlarını, araç değerler ise bu amaçlara ulaşmada kullanılabilir davranış tarzlarını kapsar (Atalay, 2011: 13-14)

Bilimsel Değer	Gerçeğe, bilgiye, muhâkemeye ve eleştirel düşünceye önem verir. Bilimsel değerleri olan insan deneysel, eleştireci, akılcı ve entelektüeldir.
Ekonomik Değer	Yararlı ve pratik olana önem verir. Ekonomik değerlerin hayatta önemsenmesi gerektiğini belirtir.
Estetik Değer	Simetri, uyum ve forma önem verir. Birey hayatı olayların bir çeşitliliği olarak görür. Sanatın toplum için zorunluluk olduğunu düşünür.
Sosyal Değer	Başkalarını sevme, yardım ve bencil olmama esastır. En yüksek değer insan sevgisidir. Bu insan sevgisini insanlara sunar. Nâzik ve sempattir. Bencil değildir.
Politik Değer	Her şeyin üstünde kişisel güç, etki ve şöhret vardır. Esas olarak kuvvetle ilgilidir.
Dinî Değer	Evreni bir bütün olarak kavrar ve kendisini onun bütünlüğüne bağlar. Din uğrunda dünyevî hazları fedâ eder.

Tablo 5’de görüldüğü gibi Spranger değerleri bilimsel, ekonomik, estetik, sosyal, politik ve dinî değerler olmak üzere 6 başlık altında incelemiştir. (Akyol, 2010: 23)

Bu sınıflamalardan ve incelenilen ders kitaplarındaki değerlerden hareketle şöyle bir tasnif denemesi yapılabilir:

Bireysel değerler, **Millî** değerler, **Evrensel** değerler, **Dinî** değerler.

Bu ana başlıkların içerisine yukarıda geçen bütün alt başlıkları yerleştirmek mümkündür.

a. Bireysel değerler, bireyin bizzat bulundurması, taşıması gereken tutum ve davranışlardır.

b. Millî değerler, bir milletin taşıdığı, onu diğer milletlerden farklı kılan değerleridir.

c. Evrensel değerler, bütün dünyaya genel olarak yönelik değerlerdir.

d. Dinî değerler ise doğrudan inançla ilgili değerlerdir.

Bu araştırma, bu yeni önerilen sınıflama çerçevesinde yapılmıştır.

2. 4. Değer Eğitimi Yaklaşımları

Değerler ve değerler eğitimi ile ilgili alan yazın tarandığında bu alanda çok farklı yaklaşımların geliştirildiği ve kullanıldığı görülmektedir. Değerler öğretimi ile ilgili özellikle, değerlerin doğrudan öğretimi (telkin etme), değerleri belirginleştirme (değer açıklama), değer analizi ve ahlâki muhakeme (ikilem tartışması) modelleri ön plana çıkmaktadır.

2. 4. 1. Telkin Etme

Bu yaklaşım farkında olarak veya olmayarak en çok ve en eskiden beri uygulanan değer öğretim yaklaşımı olarak tanımlanmaktadır. Değerlerin doğrudan öğretimi olarak da adlandırılan bu yöntemde öğrencilere neyin iyi neyin kötü olduğu söylenmektedir. Bu yaklaşım tarihsel veya kurgusal ahlaki hikâyeler yoluyla yapılabilmektedir (Aladağ, 2009: 22)

Bu yaklaşımda aileler, öğretmenler, akran çevreleri, siyasiler, din adamları, basın yayın kuruluşları vb. diğer ilgili kişiler doğru ve gerekli olarak düşündükleri değerleri telkin ederek, nasihat vererek, vaat ederek; günah, sevap, ceza, ödül vb. araçları kullanarak kazandırmaya çalışırlar (Aktepe ve Tahiroğlu, 2016: 365).

2. 4. 2. Değer Açıklama

Bu yaklaşım değerler öğretimi önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Bu yaklaşımın temeli bireyin kendi yaşamında neyin önemli olduğunu nasıl belirlediklerine dayanmaktadır. Bu yaklaşım John Dewey'in ve Hürmanistik kuramdan esinlenerek, Louis Rath, Merril Harmin, Howard Kirchenbaum ve Sidney Simon tarafından 1966 yılında geliştirilmiş bir yaklaşımdır. Değerlerin belirginleştirilmesi yaklaşımında önemli olan unsurlardan biriside, öğrencilerin seçmiş oldukları değer ya da ahlâk konularının belirginleştirilmesini, seçtikleri ile ilgili olarak düşünmelerini sağlamayı amaçlamaktadır (Dilmaç ve Ulusoy,2015:72).

Değer Açıklama yaklaşımın temeli; bireylerin kendi yaşamlarında neyin önemli olduğunu nasıl belirlediklerine dayanmaktadır. Doğrudan yaklaşımların tersine bu yaklaşımda bireyin neye değer verip vermeyeceğine başkalarının telkini ile

değil, alternatifler ve olası doğurgularını inceledikten sonra, özgürce kendisinin karar vermesi esastır (Aktepe ve Tahiroğlu, 2015: 367).

2. 4. 3. Ahlâki muhakeme

Değerler eğitiminde kullanılan yaklaşımlardan biri olan ahlaki ikilem tartışması, genel olarak Lawrence Kohlberg'in ahlaki gelişim konusundaki önceliklerini içerir. Kohlberg, ahlâk gelişimine yönelik çalışmaları neticesinde her evresi ikişer basamaktan oluşan toplam üç evreli altı aşamalı ahlaki gelişim kuramı ortaya çıkmıştır. Sözü edilen kurama göre ahlaki değerler, başkalarının telkiniyle değil kişinin bizzat kendisinin bilişsel gelişimine göre ilerleyen akıl yürütme süreçleri sonucunda teşekkül etmektedir. Bu akıl yürütme süreçlerini daha etkili hâle getirmek veya öğrencilerin akıl yürütme düzeylerini geliştirmek içinde ikilemleri barındıran ahlaki tartışmalara, ahlaki ikilem tartışması denilmektedir. Kohlberg'e göre bu tartışmalarda, öğrencilerin akıl yürütürken çelişkilere yol açan durumlarla karşılaşması, onların ahlaki akıl yürütme yeteneğinde ilerlemeler sağlamaktadır (Başaranol, 2017: 49-50).

“Ahlâki muhakeme”yaklaşımında amaç, öğrencilere verilen ahlâki ikilem içeren hikâyelerle onların ahlâki yargılarını ortaya çıkarmaktır. Burada önemli olan ortaya çıkan çözümden çok neden o çözüme ulaşıldığıdır. Ahlâki muhakeme yolu ile değer öğretiminde,davranışların doğruluğu üzerinde tartışma yapılabilecek örnek olaylardan yararlanılır (Yılmaz, 2015: 34).

2. 4. 4. Değer Analizi

Bu yöntemde öğrenciler problem çözme, mantıksal düşünme becerilerini sosyal olay ve durumlara uygulamayı öğrenirler. Bu yöntem değerler arası ilişkileri ortaya çıkarmayı, herhangi bir olay veya durum karşısında bunlar arasındaki önem sırasına göre akılcı düşünme ilkelerini kullanarak davranma, harekete geçme becerisi edinmelerini amaçlar. Dürüstlük, cömertlik ve yardımseverlik gibi değerler arasındaki ilişkiler örnek olay ve durumlarla analiz edilerek öncelikli doğru davranışın hangisi olduğu öğretilir (Koç, 2013: 18-19).

Değer analizi yaklaşımı, değer eğitiminde dikkati, düşünceyi ve ayırt etmeyi gerektiren bir analizdir. Değer soruları üzerinde duygusal olmadan, akılcı bir şekilde test eder. Bu yaklaşımda ahlâkî gelişim teorisinin tersine öğrenciler bir pozisyon alır ve yargılar. Değer analizi yaklaşımı gerçek ya da yapay bir problemle karşılaşıldığı zaman uygulanan bir yaklaşımdır. Örnek olay ve hikâyelerle öğrenci karşılaştırılarak değerleri analiz etmeleri ve farkındalık geliştirmeleri istenir (Akyol, 2010: 37).

2. 5. Millî Eğitiminin Genel Amaçlarında Değerler

1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'na göre Genel Amaçları:

Madde 2 – Türk Milli Eğitiminin genel amacı, Türk Milletinin bütün fertlerini,

1. **(Değişik: 16/6/1983 - 2842/1 md.)** Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;

2. Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;

3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak;

Böylece bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan milli birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk Milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır.

2. 6. Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda Değerler

Millî Eğitim Bakanlığı'nın 2018 yılında çıkan yeni Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (İlkokul ve Ortaokul 1,2,3,4,5,6,7 ve 8.sınıflar) "Değerlerimiz" adlı bir başlık olduğunu görmekteyiz.

DEĞERLERİMİZ

Değerlerimiz öğretim programlarının perspektifini oluşturan ilkeler toplamıdır. Kökleri geleneklerimiz ve dünümüz içinde, gövdesi ve dalları bu köklerden beslenerek bugünüme ve yarınlarımıza uzanmaktadır. Temel insani özelliklerimizi oluşturan değerlerimiz, hayatımızın rutin akışında ve karşılaştığımız sorunlarla başa çıkmada eyleme geçmemizi sağlayan kudretin ve gücün kaynağıdır. Bir toplumun geleceğinin, değerlerini benimsemiş ve bu değerleri sahip olduğu yetkinliklerle ete kemiğe büründüren insanlarına bağlı olduğu tartışma götürmez bir gerçektir. Bundan dolayı eğitim sistemimiz her bir üyesine uygun ahlaki kararlar alma ve bunları davranışlarında sergileme yeterliliğini kazandırma amacıyla hareket eder. Eğitim sistemi sadece akademik açıdan başarılı, belirlenmiş bazı bilgi, beceri ve davranışları kazandıran bir yapı değildir. Temel değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmek asli görevidir; yeni neslin değerlerini, alışkanlıklarını ve davranışlarını etkileyebilmelidir. Eğitim sistemi değerleri kazandırma amacı çerçevesindeki işlevini, öğretim programlarını da kapsayan eğitim programıyla yerine getirir. "Eğitim programı"; öğretim programları, öğrenme öğretme ortamları, eğitim araç gereçleri, ders dışı etkinlikler, mevzuat gibi eğitim sisteminin tüm unsurları göz önünde bulundurularak oluşturulur. Öğretim programlarında bu anlayışla değerlerimiz, ayrı bir program veya öğrenme alanı, ünite, konu vb. olarak görülmemiştir. Tam aksine bütün eğitim sürecinin nihai gayesi ve ruhu olan değerlerimiz, öğretim programlarının her birinde ve her bir biriminde yer almıştır. Öğretim programlarında yer alan "kök değerler" şunlardır: adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik. Bu değerler, öğrenme öğretme sürecinde hem kendi başlarına, hem ilişkili olduğu alt değerlerle ve hem de öteki kök değerlerle birlikte ele alınarak hayat bulacaktır (MEB 2018: 4).

Türkçe Dersi (İlkokul ve Ortaokul 1,2,3,4,5,6,7 ve 8.sınıflar) Öğretim Programı'nın Özel Amaçları'nda öğrencilerin

- *Millî, manevi, ahlaki, tarihî, kültürel, sosyal değerlere önem vermelerinin sağlanması, millî duygu ve düşüncelerinin güçlendirilmesi,*
- *Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla estetik ve sanatsal değerleri fark etmelerinin ve benimsemelerinin sağlanması amaçlanmıştır* (MEB,2018: 8).

Millî Eğitimin Temel Amaçları ve Türkçe Programı'nda görüldüğü gibi millî, manevi, tarihî, kültürel, sosyal, Türk ve dünya değerlerine vurgu yapılmaktadır. Kök değerler olarak da adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik verilmiştir.

Ders Kitaplarına Alınacak Metinlerin Nitelikleri

Türkçe ders kitabına alınacak metinlerin aşağıdaki nitelikleri sağlaması gerekir:

1. Ders kitaplarına alanda yaygın olarak kabul görmüş yazar ve eserlerden, edebî ve kültürel değer taşıyan metinler alınmalıdır. Türk cumhuriyetleri ve Balkan Türkleri edebiyatlarından esere yer verilmelidir.
6. Dünya edebiyatından seçilen metinler, doğru ve nitelikli çevirilerden alınmalıdır.
7. Ders kitabında temaları destekler nitelikte edebî ve estetik değer taşıyan serbest okuma metinlerine yer verilmelidir (MEB 2018).
8. Tamamı ders kitabına alınamayacak uzunluktaki roman, hikâye, tiyatro, destan gibi türlerdeki eserlerden yapılan alıntılarda eserdeki bağlamın yakalanabilmesi için metnin başında eserin seçilen bölümüne kadar olan kısmın kısa özeti verilmelidir. Seçilen metnin eserin hangi bölümünden alındığına dair kısa bir açıklama yapılmalıdır.

Burada da Türk ve dünya eserlerinden kültürel değer taşıyanlar metinlerin alınması belirtilmiştir.

2.7. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde, çalışmamızı ilgilendiren konularda yapılmış çalışmalar değerlendirilmiştir. Ders kitaplarında değerlerin tespiti üzerine yapılmış çalışmaların çoğu Türkçe ders kitapları olduğu görülmektedir. Yabancı dilde ders kitaplarına dönük çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir.

Aral (2008) “*Millî Eğitim Bakanlığı’nın Hazırladığı 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Değerler Üzerine Bir Araştırma*” başlıklı çalışmasında Millî Eğitim Bakanlığının hazırladığı 6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan 19 metin incelenmiştir. İncelemenin sonucunda; Millî Eğitim Bakanlığının hazırladığı 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında adalet, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, dürüstlük, dinî değerler, duyarlık, misafirperverlik, estetik, özgürlük, sevgi, saygı, sorumluluk, yardımseverlik, vatanseverlik, değerleri tespit edilmiştir.

Somuncu (2008) “*İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Edebî Metinlerin Temel Evrensel Değerleri İçermesi Bakımından İncelenmesi*” başlıklı çalışmasında 7. sınıf Türkçe ders kitabındaki edebî metinleri evrensel değerler açısından incelemiştir. İnceleme sonucunda kitaptaki metinlerin evrensel değerler açısından düzey üstü metinlerdir olduğu tespit edilmiştir.

Şen (2008) “*6.sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin iletlediği değerler açısından incelenmesi*” adlı çalışmasında altıncı sınıf Türkçe kitaplarında yer alan metinlerin hangi değerleri iletlediğini tespit etmeyi amaçlamıştır. Bu çalışmada değerler inceleme formu kullanılmıştır. Araştırma sonucunda metinlerin değerler ile ilgili olarak yetersiz kaldığı sonucuna varılmıştır. Ders kitabındaki metinlerin en çok sevgi, duyarlılık ve vatanseverlik değerlerini iletlediği; misafirperverlik, aile birliğine önem verme ve barış değerlerinin ise en az iletlenen değerler olduğu görülmüştür.

Yaman, Taflan, Çolak (2009) “*İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Değerler*” çalışmalarında 2008-2009 öğretim yılında okutulmakta olan ilköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin tümü değerlendirilmiştir. Araştırmanın verilerini “Ders Kitaplarındaki Değerler Formu” ile estetik, teorik, iktisadi, siyasi, sosyal ve dinî değerler olmak

üzere altı grupta toplamıştır. Çalışma sonucunda Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde en çok sosyal değerlere en az dinî ve iktisadi değerlere yer verildiğini, nazım türündeki metinlerde estetik değerlerin daha yoğun olduğunu ve altıncı sınıf ders kitaplarında teorik değerlerin daha fazla yer aldığını tespit etmiştir.

Akyol (2010) “İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Sevgi Temasının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezinde iki farklı yayınevine ait, öğrenci ders ve öğrenci çalışma kitabını içeren, 6. Sınıf Türkçe Öğretmen Kılavuz Kitaplarında yer alan sevgi temasının hedefler, kazanımlar ve etkinlikler bakımından değerler eğitimine uygunluğu incelenmiştir. İnceleme sonucunda iki kitabın sevgi temasındaki hedef ve kazanımlarının, dil ve zihin becerilerini karşıladığı fakat sevgi değerini karşılamadığını, sevgi değeri ile ilgili hiçbir kazanımın bulunmadığını tespit etmiştir.

Doğan ve Gülüşen (2011), Millî Eğitim Bakanlığı tarafından basılan 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin hangi değerleri ilettiğini tespit etmek ve bu değerlerin sınıflara göre dağılımını belirlemek amacıyla “Türkçe Ders Kitaplarındaki (6–8) Metinlerin Değerler Bakımından İncelenmesi” isimli çalışma gerçekleştirilmiştir. Çalışmada tarama modeli kullanılmış, verilerin analizi için betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Analiz sonucunda bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, doğa sevgisi, dürüstlük, estetik, hayvan sevgisi, hoşgörü, merhamet, misafirperverlik, nezaket, onurlu olma, özdenetim, tutarlılık, sorumluluk ve ulusal değerler temaları olmak üzere on altı tema belirlenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, araştırma kapsamında incelenen ders kitaplarındaki metinlerin çoğunda değerlerin az da olsa yer aldığı görülmekle birlikte dokuz metinde hiçbir değere yer verilmemiştir. 6, 7 ve 8. sınıflarda yer alan toplam 76 metinde en fazla yer alan, ulusal değerler (30) ve sorumluluk (24) değerleriyken en az yer alan hayvan sevgisi (3) ve misafirperverlik (3) değerleridir. Türkçe dersinde etkili bir değer eğitimi gerçekleştirmek için değerlerin metinlere daha dengeli dağıtılması gerektiği ve bu değerlerin etkinliklerle düzenlenmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Ekinci Çelikpazu ve Aktaş (2011) “*MEB 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin Değer İletimi Açısından İncelenmesi*” başlıklı çalışmalarında Millî Eğitim Bakanlığı Yayınevine ait İlköğretim 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan okuma metinlerinin hangi ulusal ve evrensel değerleri sezdirdiğini tespit etmiş ve sezdirilen değerlerin 6, 7 ve 8. sınıf ders kitaplarındaki dağılımını belirlemiştir. Çalışmasında nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanmıştır. Ders kitaplarındaki metinleri Değerler Tespit Formu (DTF)’na göre incelemiştir. Araştırma sonucunda incelenen ders kitaplarında yer alan metinlerin değerlerin iletimini istenen düzeyde gerçekleştirmediği ve 6. sınıfta değer iletiminin daha yoğun olduğu, 7 ve 8. sınıfta ise azaldığı kanaatine varmıştır.

Koç (2013) “*8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Değerler Bakımından İncelenmesi (1981 ve 2006 Türkçe Öğretim Programlarına Göre Hazırlanan Ders Kitapları)*” adlı çalışmasında sekizinci sınıf Türkçe kitaplarında yer alan metinlerin hangi değerleri ilettiğini tespit etmeyi amaçlamıştır. 1981 Türkçe Eğitimi Programı’na göre hazırlanan 2006-2007 eğitim-öğretim yılında kullanılan 8. sınıf MEB Türkçe ders kitabındaki metinler ile 2006 Türkçe Öğretim Programı’na göre hazırlanan 2011-2012 eğitim-öğretim yılında kullanılan 8.sınıf MEB Türkçe ders kitabındaki metinler değerler bakımından incelenmiş ve aşağıdaki sonuçlar ortaya çıkmıştır:

1. 1981 Türkçe Eğitimi Programı’na göre hazırlanan 2006-2007 eğitim-öğretim yılında kullanılan 8. sınıf MEB Türkçe ders kitabındaki metinlerde bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, din, doğa sevgisi, doğruluk, dostluk, empati, fedakârlık, güven, hayvan sevgisi, hediyeleşme, hoşgörü, istişare, kahramanlık, kanaatkârlık, memleket sevgisi, merhamet, millet sevgisi, millî birlik, misafirperverlik, nezaket, ödüllendirme, öz saygı, paylaşma, sabır, sanat, saygı, sorumluluk, takdir etme, tarih, Türk büyükleri, vatan sevgisi, vefa değerleri tespit edilmiştir.
2. 2006 Türkçe Öğretim Programı’na göre hazırlanan 2011-2012 eğitim-öğretim yılında kullanılan 8. sınıf MEB Türkçe ders kitabındaki metinlerde ise

bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, din, doğa sevgisi, doğruluk, dostluk, empati, güven, kahramanlık, kanaatkârlık, kültürel miras, memleket sevgisi, merhamet, millet sevgisi, millî birlik, misafirperverlik, nezaket, öz güven, öz saygı, paylaşma, sanat, sorumluluk, tarih, Türk büyükleri, vefa değerleri tespit edilmiştir.

Çapoğlu (2014) tarafından hazırlanan “*Ortaokul 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirlerde Yer Alan Değerler*” başlıklı çalışmasında ortaokul 8. sınıfta okutulan toplam yedi kitap içinde 33 adet şiir metni incelenmiştir. İnceleme sonucunda 33 adet şiirde insan sevgisi, doğa sevgisi, Türk büyüklerine saygı, kültürel bilinç, millî bilinç, çalışkanlık, vatanseverlik, barış, sorumluluk, akılcılık, hoşgörülü olma, duyarlılık, yurttaşlık bilinci, dil bilinci, doğruluk-dürüstlük, hayvan sevgisi, yardımseverlik, cesaret değerleri tespit edilmiştir. Şiirlerde en fazla yer alan değerler insan sevgisi, doğa sevgisi ve Türk büyüklerine saygı değerleridir. En az yer alan değerler ise doğruluk-dürüstlük, cesaret, hayvan sevgisi, yardımseverlik, yurttaşlık bilinci, duyarlılık değerleridir.

Padem ve Aktan (2014) tarafından İlköğretim 5.sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinlerin içerdikleri değerleri belirlemek amacıyla “*İlköğretim 5.Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Değerlerin İncelenmesi*” adlı araştırma yapmışlardır. Araştırmalarında nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmalarında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2010–2011 eğitim-öğretim yılında İlköğretim okullarına ücretsiz dağıtılan bir adet 5.Sınıf Türkçe ders kitabı incelenmiştir. Araştırma sonucunda incelenen zorunlu ve seçmeli okuma metinlerde en fazla yer alan değerlerin sırasıyla sevgi, yardımseverlik, estetik, dayanışma, sorumluluk ve başarılı olma değerleri olduğu görülmüştür.

Çırak, Şahin, Özberk, Eriş (2014) “*5. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerin İlettiği Değerler Açısından İncelenmesi*” başlıklı makalesinde 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerin ve şiirlerin öğrencilere aktardığı değerleri içerik analizi yöntemiyle incelemiştir. Millî Eğitim Bakanlığı ortaokul 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki temalarda yer alan 29 metin ve 11 şiir değerler açısından incelenmiş, vatanseverlik değerini içeren cümlelerin birinci sırada olduğu, bunu sırasıyla denetim

ve duyarlılık, bilimsel bilgi, yaratıcılık, bilimsellik, eğlence, sevgi, çalışkanlık, sorumluluk, saygı, estetik, sağlık, bağımsızlık ve dinsel değerlerini içeren cümlelerin izlediği sonucuna ulaşılmıştır.

Kaliyeva (2015) “*Türkçe ve İngilizce Ders Kitaplarında Değerler Eğitimi*” konulu yüksek lisans tezinde yabancılar için hazırlanan *Yeni Hitit2 Orta, Yeni Hitit 3 Yüksek, SpeakOut Pre-Intermediate, SpeakOut Intermediate* ders kitaplarını Schwartz’ın değerler sınıflamasına göre incelemiştir. 4 ders kitabının incelenmesi sonucunda Schwartz’ın 45 alt değerinin arasında:

1. Yeni Hitit 2 Orta ders kitabında en çok tespit edilen alt değerler: geleneğe saygı (%68,4), kendini kontrol etmek (%49), sosyal düzen (%52), zenginlik (%49), başarılı (%46). En az bulunan alt değerler de şunlardır: sosyal adalet (%3), eşitlik (%3), barış içinde bir dünya (%3), bağışlayıcı olmak (%2,5). Dindarlık alt değeri tespit edilememiştir.

2. SpeakOut Pre-Intermediate ders kitabında en çok bulunan alt değerler: zevk (%68), nezaket (%86), sosyal düzen (%52), zenginlik (%75), yardımsever olmak (%46,7), En az tespit edilen alt değerler de şunlardır: sadık olmak (%1,3), bağışlayıcı (%1,3), anne-baba ve yaşlılara değer vermek (%2). Alçak gönüllülük ve itaat etmek alt değerleri tespit edilememiştir.

3. Yeni Hitit 3 Yüksek ders kitabında en çok tespit edilen alt değerler: geleneğe saygı (%64), sosyal düzen (%58), zenginlik (%56), zevk (%65), cesur olmak (%47). En az bulunan alt değerler de şunlardır: eşitlik (%1), barış içinde bir dünya (%2), sadık olmak (%1,5).

4. SpeakOut Intermediate ders kitabında en çok bulunan alt değerler: nezaket (%76,3), zenginlik (%56,3), zevk (%62), cesur olmak (%55,6), yaratıcılık (%52). En az tespit edilen alt değerler de şunlardır: eşitlik (%1,5), sadık olmak (%1,5), gerçek arkadaşlık (%1,5).

Pilav, Demir, Demir (2015) “*İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Okuma Metinlerinin Değer İletimi Açısından İncelenmesi*” adlı çalışması Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları tarafından basılan 7.sınıf Türkçe ders kitabında yer alan okuma metinlerinin hangi değerleri iletildiğini tespit etmek ve bu değerlerin dağılımını

belirlemeye yöneliktir. Değerlerin metinlere göre dağılımı incelendiğinde, ilköğretim 7. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerin; 6'sında doğa sevgisi, 1'inde dürüstlük, 2'sinde hoşgörü, 1'inde merhamet, 3'ünde nezaket, 1'inde sorumluluk, 2'sinde bilimsellik, 1'inde çalışkanlık, 8'inde ulusal değerler, 2'sinde saygı, 1'inde arkadaşlık, 1'inde barış, 1'inde hayvan sevgisi, 2'sinde misafirperverlik, 1'inde yardımseverlik ile ilgili değerlere yer verildiği tespit edilmiştir.

Başaranol (2017) tarafından yazılan “*Ortaöğretim İngilizce Ders Kitaplarının Temel Değerler Açısından İncelenmesi*” adlı yüksek lisans tezinde ortaöğretim İngilizce öğretim programına göre hazırlanan İngilizce ders kitaplarında yer alan değerleri belirlemeye yönelik olarak yapılmıştır. Çalışmada MEB yayınlarının hazırladığı Yes You Can A1.1, A1.2, A2.1, A2.2, A2.3 seviyelerinde toplam 5 adet ders kitabı incelenmiştir. Ders kitaplarında yer alan dil öğretimindeki temel becerilere göre hazırlanan metinler, metin öncesi ve sonrası alıştırmalar, gramer sonrası alıştırmalar, alıştırmalardaki kelime, sözcük grubu, cümle ve paragraflar ile görseller değerleri iletmesi açısından incelenmiştir. Çalışmada İngilizce Yes You Can kitaplarında sevgi, paylaşmak, arkadaşlık, mutluluk, nezaket, yardımseverlik, temizlik, saygı, estetik, hoşgörü, dürüstlük, çalışkanlık, sorumluluk, aile, misafirperverlik, vatanseverlik, sağlıklı olmak, eşitlik, özgürlük olmak üzere toplam 19 farklı değer türüne yer verildiği tespit edilmiştir.

III. BÖLÜM

3.Yöntem

Bu bölümde, araştırmanın modeli, araştırmanın evreni, verilerin toplanması ve verilerin analizine yer verilmektedir.

3.1. Araştırmanın modeli

Türkiye ve Kazakistan'da 5. Sınıfta Okutulan Türkçe, Kazak Edebiyatı, Rus Dili ve Edebiyatı Ders Kitaplarındaki Metinlerin Değerler Bakımından İncelenmesi adlı çalışmamızda nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir. “Nitel araştırma”, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir. Başka bir deyişle nitel araştırma, kuram oluşturmayı temel alan bir anlayışla sosyal olguları bağlı buldukları çevre içerisinde araştırmayı ve anlamayı ön plâna alan bir yaklaşımdır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 39). Çalışma, var olan durumu bir belge incelemeye dayalı bir biçimde betimlediği için nitel veri analizi tekniklerinden yararlanarak gerçekleştirilen betimsel bir çalışmadır. Verilerin toplanmasında doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Dokümanlar, nitel araştırmalarda etkili bir şekilde kullanılması gereken bilgi kaynaklarıdır. Bu tür araştırmalarda, araştırmacı, ihtiyacı olan veriyi, gözlem ve görüşme yapmaya gerek kalmadan elde edebilir. Bu anlamda doküman incelemesi, araştırmacıya, zaman ve para tasarrufu anlamında katkıda bulunacaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 187 - 188).

3.2. Araştırmanın evreni

Bu araştırmanın evrenini 2017–2018 eğitim-öğretim yılında Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığının hazırladığı 5. sınıf Türkçe ders kitabı ile Kazakistan Eğitim ve Bilim Bakanlığı tarafından onaylanmış Atamura yayınlarına ait

5. sınıf Kazak Edebiyatı ile Rus Dili ve Edebiyatı (1., 2. kitap) ile içinde yer alan metinler oluşturmaktadır.

Kazakistan'da "Kazak Okulları ve Rus Okulları" olmak üzere iki farklı türde eğitim-öğretim kurumu mevcuttur. Kazak dili ve Kazak edebiyatı dersi olarak iki ayrı ders bulunmakta ve konular birbiriyle farklılık göstermektedir. (Kaplankiran, 2016: 71). İncelenen ders kitapları Kazakistan'da Kazak okullarında okutulmaktadır.

Ortaokul Türkçe Ders Kitabı AĞIN HAYKIR, H., KAPLAN, H., KIRYAR, A., TARAKCI, R. ve ÜSTÜN, E. tarafından yazılmıştır. Kazak Edebiyatı ders kitabı AKTANOVA, A.S., JÜNDİBAEVA, A.K. tarafından yazılmış, Rus Dili ve Edebiyatı 1,2 JANPEYS, U.A., OZEKBAEVA, N.A. tarafından yazılmıştır. 3 kitap Atamura yayınlarına aittir.

3.3. Verilerin toplanması ve analizi

Çalışmanın evrenini yukarıda da belirtildiği gibi, 2017–2018 eğitim-öğretim yılında Türkiye ve Kazakistan'da 5. Sınıf düzeyinde okutulan Türkçe, Kazak Edebiyatı, Rus Dili ve Edebiyatı 1. ve 2. ders kitapları olarak toplam 4 kitap oluşturmaktadır. Bu ders kitaplarından Kazakistan'da okutulanlar bizzat oradan satın alınarak; diğer ders kitabı da Erzincan'da ortaokullarda okutulan ders kitabı olması nedeniyle bir okuldan alınmıştır. Dolayısıyla ilgili kitaplar, Türkiye ve Kazakistan'dan elde edilip incelenmiştir.

Türkiye'de okutulan 5. Sınıf Türkçe ders kitabındaki bütün (40/Serbest Okuma Parçaları dahil) metinler incelemeye tabi tutulmuştur. Kazakistan'da okutulan 5. Sınıf Kazak Edebiyatı ders kitabındaki 14 temel metin incelenmiştir. Kazakistan'da 5. Sınıflarda okutulan Rus Dili ve Edebiyatı I-II ders kitapları da bu aşamada ele alınmıştır. Rus Dili ve Edebiyatı ders kitabı I-II'nin biri dil, diğeri edebiyat şeklinde düzenlenmemiş olup her ikisi de hem dil hem de edebiyat şeklindedir. Bu kitaplarda da toplam 60 (38+22) metin irdelenmiştir. Bu kitaplarda bulunan metinler diğer ders kitaplarındaki gibi uzun değildir, kısa kısadır.

IV.BÖLÜM

4.Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde, diğer değer tasniflerinden sonra tarafımızca yapılan değer tasnifine göre incelenen ders kitaplarının barındırdığı değerler, değerlerin tanımları ve değerlerin açıklamalarına yer verilmiştir. Ders kitaplarından elde edilen veriler aktarılmış ve yorumları yapılmıştır.

Tablo 6: Türkçe 5. sınıf ders kitabına ait bilgiler		
Metnin adı	Yazar	Metin türü
Oyuncak	Erdoğan Tokmakçioğlu	Hikâye
Çocukluk	Cahit Sıtkı Tarancı	Şiir
Alis harikalar diyarında – tavşanın peşinden	Lewis Carroll (İngiliz)	Masal
Anlamak	Cahit ZARİFOĞLU	Şiir
Güneşin uyuduğu yer	Mevlâna İdris ZENGİN	Masal
Bilmeyen var mı?	Elif AKARDAŞ	Anı
Mustafa Kemal'in kağınsı	Fazıl Hüsnü Dağlarca	Şiir
15 temmuz	MEB 15 temmuz kitapçığı	Anı
Dersimiz Atatürk	-	Biyografi
Küçük Ağa	Tarık BUĞRA	Roman
Güvercin	BEYDEBA (Hint)	Masal
Karagöz Hacivat – İncelik	Suat Batur	Tiyatro
Püf noktası	İskender PALA	Hikâye
Adsız Çeşme	-	Şiir
Yunus Emre'den seçmeler	Yunus Emre	Şiir
Uzayda bir gün	Aslı ZÜLAL	Araştırma
Sarımsak soslu makarna	Alberto Douglas SCOTTİ (İngiliz)	Deneme
Bir Dâhiyle Konuşmak	Emine Çaykara	Biyografi
Sanki Caminin Bakım Kılavuzu	-	Hikâye
Jules Verne	(Fransız)	Roman
Anadolu Sevgisi	Abdürrahim KARAKOÇ	Şiir
Forsa	Ömer Seyfettin	Hikâye
Tanburi Cemil Bey Enstrümanları anlatıyor	Yüce Gümüş	Araştırma
DEDE KORKUT – Boğaç Han	-	Destan
Çocuk doğru söyledi	Başak Çocuk Dergisi	Hikâye
Okuma kitaplarım	Ziya Osman SABA	Anı
Kitabın serüveni	Mehmet Necati ÖNGAY	Şiir
3 Karikatür	-	Karikatür
Küçük şeylerin hikâyesi – Kütüphane	-	Hikâye
Keramet kavukta mı?	M. Halistin KUKUL	Şiir-fıkra
Anadolu'nun cirrit oyunları	Mehmet ÖNDER	Söyleşi
Sağlıklı yaşıyorum	-	Bilimsel
Cazgır	Attila İLHAN	Şiir
Bilinçsiz ilaç kullanımı	-	Makale
Hasta	Memduh Şevket Esendal	Hikaye
Yüksek evde oturanın türküsü	Gülten AKIN	Şiir
Reçete	Mustafa Kutlu	Anı
Kar tanesinin serüveni	Samed Behrengi(İranlı)	Hikaye
Kuş Ağacı	-	Masal
Ben bir çınar ağacıydım	Şevket Yücel	Masal

Türkçe ders kitabındaki toplam 40 metin incelenmiştir. İncelenen 40 metnin 8'i hikâye, 10'u şiir, 5'i masal, 4'ü anı, 2'si roman, 2'si araştırma, 2'si biyografi, 2'si makale/bilimsel, 1'i destan, 1'i tiyatro, 1'i deneme, 1'i söyleşi ve 1'i de karikatür türündedir. Yabancı yazarlardan İngiliz (2), Hint, İranlı ve Fransız vardır. Dinleme-izleme metinleri film şeklinde düzenlendiğinden derleme-anonim durumuna dahil olmuştur.

Tablo 7: Kazak edebiyatı 5. sınıf ders kitabına ait bilgiler

Metnin adı	Yazar	Metin türü
Kerkula attı Kendebay	Halk	Masal
Kobilandı batır	Halk	Şiir
Asankaygının jerge aytkan sını	Asankaygı	Efsane
O, Aktan jas, Aktan jas...	Dulat Babatatulı	Şiir
Kıpşak Seytkul	Ibray Altınсарın	Hikâye
Atımtay jomart	Ibray Altınсарın	Hikâye
Dünie kalay etsen tabıladı?	Ibray Altınсарın	Hikâye
Adamdık dikanşısı	Ahmet Baytursınulı	Şiir
Eginnin bastarı	Ahmet Baytursınulı	Şiir
Menin atım Koja	Berdibek Sokpabayev	Hikâye
Baur	Marat Kabanbay	Hikâye
Anasın sağıngan bala	Tınımbay Nurmaganbetov	Hikâye
Nagız aje kayda?	Nurdauler Akış	Hikâye
Meksika ulı	Djek London (ABD)	Hikâye

Kazak Edebiyatı ders kitabındaki, 4 şiir, 8 hikâye, masal ve efsane birerden olmak üzere toplam 14 metin incelenmiştir. İncelenen metinlerin yazarların 8'i Kazak, 2'si halk-anonim, 1'i de Amerikalı yazardır. Tabloda görüldüğü gibi bir yazarın 2 eseri, bir yazarın da 3 eseri alındığını görmekteyiz.

Tablo 8: 5. sınıf Rus dili ve edebiyatı 1 ders kitabına ait bilgiler

Metnin adı	Yazar	Metin türü	
Nas v lyuboe vremya goda	V.Orlov	Şiir	Rus
Slavnaya osen'	N.A.Nekrasov	Şiir	Rus
Skuçnaya kartina	A.N.Pleşev	Şiir	Rus
Uj nebo osen'yu dışalo	A.S.Puşkin	Şiir	Rus
Paraşyut	M.M.Privşin	Fabl	Rus
Perviy sneg	İ.A.Bunin	Şiir	Rus
Deduşka Mazay i zaytsı	N.A.Nekrasov	Şiir	----
Zima nedarom zlıtsya	F.İ. Tyutçev	Şiir	Rus
Vesennyaya groza	F.İ. Tyutçev	Şiir	----
Burya	S.A.Esenin	Şiir	Rus
Poyuşie peski	Legendarnie mesta Kazahstana	Makale	Kazak
Rodnik	D.Dosjanov	Hikâye	Kazak
Nado li znat' prirodu?	Yu. Dmitriev	Hikâye	Rus
Pamyatniki jivotnım	Anonim	Makale	-
Nujda zastavila	V.A.Suhomlinskiy	Hikâye	Ukraynalı
Sertse materi	M.V. Skrebtsova	Masal	Rus
Mama budet jıt'	M.P.Prilejeva	Hikâye	Rus
Skazka o gusine	V.A.Suhomlinskiy	Masal	----
Skazka o boçke	Bulgar halkı	Masal	-

Mudriy otets	Rus halkı	Masal	-
Lesnaya sem'ya	M.V.Skrebtoşva	Hikâye	----
Sed'maya doç'	V.A.Suhomlinskiy	Hikâye	----
Dva podarka	V.V.Golyavkin	Hikâye	Rus
İmeninniy obed	V.A.Suhomlinskiy	Hikâye	----
Mudriy otets	Rus halkı	Masal	-
Çto vı darite?	N.Kolçinskaya	Deneme	Rus
Drujba – eto dar	Yu.Belousova	Şiir	Rus
Çey grib?	N.Biçurina	Şiir	Rus
Mı s priyatelem	S.V.Mihalkov	Şiir	Rus
Pro drujbu	Yu.S.Entin	Şiir	Rus
Mnogo u menya družey	V.Berejnaya	Şiir	Rus
Mı raznie	Ya.Dubenskaya	Şiir	Rus
Moy drug	O.Çekaşova	Şiir	Rus
Do pervogo dojdya	V.A.Oseeva	Hikâye	Rus
Druz'ya	Anonim	Destan	Rus
Kem bit'	V.V.Mayakovskiy	Şiir	Rus
Çem pahnut remyosla?	Dj. Rodari	Şiir	İtalyan
Aybolit	K.İ.Çukovskiy	Hikâye	Rus

Rus Dili ve Edebiyatı 1. ders kitabında toplam 38 metin incelenmiştir. 18 tür şiir, 10 tür hikâye, 5 tür masal, 2 tür makale, 1 tür fabl, 1 tür destan, 1 tür denemedir. Ders kitabında yazarların 23'ü Rus, 2'si Kazak, 1'i Ukraynalı, 1'i İtalyan, 3'ü anonim, 1'i Bulgar halkı, 2'si de Rus halkıdır. 6 metin ise tekrar yazarlarındır. Yani bir yazarın bazen iki ya da 3 metni ders kitabına alınmıştır.

Tablo 9: Rus dili ve edebiyatı 2 ders kitabına ait bilgiler

Metnin adı	Yazar	Metin türü	
Poçemu literatura şçitaetsya iskusstvom?	Anonim	Deneme	-
Kniga uçit jit'	L.Leonov	Deneme	Rus
Master Ali	Kazak halkı	Masal	-
Duşa kazaha	Anonim	Deneme	-
Dombra i pero	M.Karataev	Anı	Kazak
Korzina s elovimi şişkami	K.G.Paustovskiy	Hikâye	Rus
Slava Çabana	S.İ.Begalin	Öykü	Kazak
Kak vıglyadel samy perviy kostyum?	Entsiklopediya“Çudo kniga”	Makale	RUS
Bejin lug	İ.S.Turgenev	Hikâye	Rus
Kto i dlya çego pridumal djinsı?	Entsiklopediya “Çudo kniga”	Makale	RUS
Moya Voobraziliya	B.V.Zahoder	Şiir	Rus
Alisa v strane çudes'	L.Kerrol	Masal	İngiliz
Fantazyori	N.N.Nosov	Hikâye	Rus
Pesenka o zaryadke	M.L'vovskiy	Şiir	Rus
V lyubom dele nujno umet' ra	V.V.Golyavkin	Hikâye	Rus
Vrtar'	V.S.Golişkin	Hikâye	Rus
Na katke	V.Donnikova	Şiir	Rus
Do svidaniya, Afrika!	M.Matsourek	Masal	Çek
Hrustal'niy klyuç	T.Kryukova	Öykü	Rus
Letom	S.Çyorniy	Şiir	Rus
Kanikulı	T.Lilo	Hikâye	Rus
Po doroge v şkolı	N.N.Nosov	Öykü	----

Rus Dili ve Edebiyatı 2. ders kitabında toplam 22 metin incelenmiştir. 9 tür hikâye/öykü, 4 tür şiir, 3 tür deneme, 3 tür masal, 2 tür makale ve 1 tür anıdır. Ders kitabında yazarların 12'si Rus, 2'si Kazak, 1'i İngiliz, 1'i Çek, 2'si anonim, 2 ansiklopedi ve 1'i Kazak halkı şeklindedir. Bu ders kitabında da 1 yazarın iki eseri bulunmaktadır.

Değerler bakımından, bu 4 ders kitabındaki toplam 114 farklı metin ele alınıp incelenmiştir. Bu metinlerde 33 (32+1) farklı ve toplam 212 sıklıkta değer tespit edilmiştir.

Dört ana başlıkta toplanan değerler, ders kitaplarına göre ayrı ayrı verilmemiş; her alt başlıkta sırasıyla önce Türkçe, sonra Kazak ve Rus Dili ve Edebiyatı ders kitaplarından alıntılarla verilmiştir.

4.1. Bireysel Değerler:

4.1.1. Aile birliğine önem verme

Aile, aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimselerin tümüdür (TDK, <http://www.tdk.gov.tr>.) Bir toplumun en önemli yapı birimi ailedir. Ailenin bilikte olması o toplumun birliğinin önemli bir simgesidir. Bu aile bireyleri arasında dayanışmayı, birbirine sahip çıkmayı sağlayacaktır. Ailenin çökmesi toplumun çökmesi anlamına gelir.

-Git Çarıklı ile konuş, boşasın Emine'yi ben nikâhlarım.

Doktor kabul etti. Adamcağız teklifi büyük bir iyi niyetle karşıladı (Türkçe Ortaokul Ders Kitabı, 2017: 67).

Ata-anasına kosılıp, koyşu bala kuanadı. Balasına kosılıp, ata-ana kuanadı. Ulı duman, ülken toy isteydi (Kazak edebiyeti, 2017: 15).

Bu metinde, uzun bir ayrılıktan sonra çocuğun anne ve babasına büyük bir sevinçle kavuşması anlatılmaktadır.

Managı Seyitkuldın agası attanıstusispen jurttın malın urlap bay bolamın dep jurgende, Konırat jagında kolga tusıp, kim ekeni de belgisiz, bireu öltirip ketipti; kalgan mal-janın urının malı dep Türkistan akimderi talap alıp, jamagattarın Seyitkul köp jıldar izdetip, taptırtıp, kasına alıptı-mıs (Kazak edebieti, 2017: 72).

Hikâyede, göç zamanında memleketinde kalan akrabalarını arattırıp bulması, aile birliğine önem verme değerini anımsatmaktadır.

V semeynom krugu mı s vami rastyom,

Osnova osnov – roditel'skiy dom.

V semeynom krugu vse korni tvoi,

İ v jizn' tu vходиş' iz sem'i (Russkiy yazık i literatura 1, 2017: 61).

Bu dörtlük, hepimizin baba ocağında büyüdüğümüz, ailemizin hayatımızda önemli rol alacağını belirtmektedir.

-U nas segodnya babuşka bol'na. İmeninnogo obeda ne budet. Pozdravlyayu tebya s dnyom rojdeniya. Moyo tebe pojelanie: bud' nastoyaçim çelovekom (Russkiy yazık i literatura 1, 2017: 88).

Bu hikâyede, doğum günü partisine çocuğun hasta babaannesinin katılmasını istemediği anlatılmaktadır. Buna karşılık annesinin büyükler olmadan partinin de olmayacağını söyleyerek aile birliğine önem verme değeri vurgulanmaktadır.

“Aile birliğine önem verme” değeri Türkçe ile Rus dili ve edebiyatı ders kitabında 2 kere, Kazak edebiyatında ise 6 kere rastlanmaktadır.

4.1.2. Çalışkanlık

Çalışkanlık: Çalışkan olma durumu, faaliyet (TDK, <http://www.tdk.gov.tr>). Bireyin çalışkan olması toplumun, milletin ilerlemesini dolayısıyla refahını sağlayacaktır.

Kabırganın boyına kelgen son, Seyitkul kolına ketpen alıp, otız uyli kedeyine de ketpen berip, jer tegistep, egin eguge kiristi. Türkistan jagında körgen ülgisimen sudan arık kazıp şıgarıp, eginge su jiberdi (Kazak edebieti, 2017: 71).

Bu metinde, Seyitkul'un çalışıp çaba göstermesi sonucunda emeğinin karşılığını alarak çalışkanlık değeri verilmiştir.

Bay bolgın kelse, men sagan akıl aytayın, men özim de sendey kedey edim, birak sendey tilenşilik kılğanım jok. Elden, kala-kaladan kıldırıp jürip, aueli salam arasına, ne bolmasa jay kisilerden eski şüberek surap jiip jurdim. Ol şüberekterdi aparıp kagaz isteytin fabrikterge satıp, sonımenen azdı- köpti akşa bolgan son, bir esek, bir arba aldım. Munan son aueli azdap, bara-bara köbirek, ar üyden eski-kuskı, tutınuga jaramaytın şüberekterdi satıp alıp, arbamen jürip sauda ete bastadım (Kazak edebieti, 2017: 76).

Metinde, bireyin para kazanmasında dilencilik yapmadan büyük kazançlar elde etmesi, her şeyin ancak çalışarak kazanılacağını belirtilmektedir.

Bez nego nam ni odet'sya,

Ni pokuşat', ni sogret'sya.

Daje rıbku iz pruda

Ne dostaneş' nikogda (Russkiy yazık i literatura 1, 2017: 125).

Bu dörtlükte, çalışmadan hiçbir şeyi kazanamayacağını ve hiçbir hayali gerçekleştiremeyeceğini anlatılmaktadır.

Trudnyı zadali na dom nam urok –

Sdelal ya vsyo, çto nado, toçno v srok!

*Ya vodil gulyat' bratişku,
Ya çital smeşnyuyu knijku
İ uspel pod veçer na katok!
Ya dela vibirayu potrudney,
Ya zadaçi reşayu poslojney,
Ya povsyudu pospevayu,
Ya ustalosti ne znayu,
İ zvuçit moya pesnya veseley!* (Russkiy yazık i literatura 2, 2017: 75).

Şiirde, bireyin zor ödev verilmesine rağmen kardeşini gezdirip hem kitap okuduğu halde zamanında yetiştirdiği, zor işleri tercih ettiğini, yorulmak nedir bilmediğini, her yerde her şeye yetişirim demesi çalışkanlık değerini anımsatmaktadır.

Vse vnimatel'no sluşali. A kogda Aşimbek skazal: "Samoe glavnoe – lyubit' svoyo delo, rabotat' s serdtsem", vse prisutstvuyuşie zaaplodirovali (Russkiy yazık i literatura 2, 2017: 35).

Metinde, adamın ne iş yaparsan tüm kalbinle yap demesiyle çalışkan olma değeri vurgulanmaktadır.

Çalışkanlık değeri Kazak edebiyatı ile Rus dili ve edebiyatı ders kitabında 4 kere verilmişken Türkçe ders kitabında hiç yer verilmediği görülmektedir.

4.1.3. Yönelim

Yönelim: Bir bireyin büyüdüğünde ne olmak istediği, idealidir.

-Uşkış... Askeri uşkış bolamın. Balalar üyinen tülegen uşkış agalar barşılık (Kazak adabietı, 2017: 117).

Hikâyede, yetimhanede büyüyen çocuğun meslek seçiminde oradan mezun olanlardan örnek alması vurgulanmaktadır.

U kajdogo dela
Zapah osobiy:
V buloçnoy pahnet
Testom i sdoboy.
Pahnet konditer
Orehom muskatnum.
Doktor v halate –
Lekarstvom priyatnum.
Rıboy i morem
Pahnet rıbak.
Tol'ko bezdel'e
Pahnet nikak (Russkiy yazık i literatura 1, 2017: 132).

Bu şiiirde, her işin bir kokusu olur; fırın hamur ve unlu mamüller, şekerçi hindistan cevizi, önlüklü doktor hoş bir ilâç, balıkçı balık kokar ve bir tek işsizliğin kokusu olmaz diyerek bir meslek sahibi olmak gerektiği yani yönelim değeri verilmektedir.

Ya ne znayu poka, kem ya stanu
İ kuda ya rabotat' poydu.
To mne hoçetsya stat' kapitanom,
To komandovat' başennım kranom,
To vozit' na maşine rudu... (Russkiy yazık i literatura 1, 2017: 125).

Şiiirde, öğrencinin şimdilik kim olacağını bilmediği ama ileride kaptan ya da vinç operatörü olmak istediğini belirterek mesleğe yönelik değeri ortaya koyulmuştur. Yönelim değeri, Kazak edebiyatında 1 kere, Rus dili ve edebiyatı ders kitabında 2 kere geçmektedir. Türkçe ders kitabında hiç rastlanmamıştır.

4.1.4. İyilik

İyilik: İyi olma durumu, salah (TDK, <http://www.tdk.gov.tr>.) durumudur.

İyilik bir su, bırak aksın
Gönül denen bu çeşmeden.

Sen de böyle yapıcaksın,

Hiç karşılık beklemeden (Ortaokul Türkçe Ders Kitabı, 2017: 95).

O kitaplarda temiz giyimli köylüler, babalar, başörtülü analar vardı. Bu insanların güzel resimleriyle doluydu. Bu resimdeki insanlar, güzel bir dünyanın insanlarıydı.

Kötülük nedir bilmez, iyilikten başka bir şey düşünemezlerdi. Bize de:

- *Bizim gibi olun, iyilikten başka bir şey düşünmeyin, derlerdi* (Ortaokul Türkçe Ders Kitabı, 2017: 165)

Asankaygı бүкіл алты алаştın (kazaktın) jer-suin, konısın körem, bularga jagday tugızamın деп көп zaman өmirin dalada ötkizipti (Kazak edebieti, 2017: 57). Metinde, bireyin hayatının büyük kısmını ülkesinin birçok yerleri gezerek yerler keşvetmesi ile birlikte halkına kolaylıklar sağlayabilecek yerler bulma çabasını anlatarak iyilik değeri verilmiştir.

Seytkul özi de, jұлган halkı da adaldarı көbeyip, bay boldı, el jұлup Seytkul jurt agası boldı, endi sol jurtının adal beyнет, taban et, manday terimen tapkan dauletin andıgan jaudan, urıdan, daladagı böriden saktaudın kamın oylap, uayımga salındı (Kazak edebieti, 2017: 72).

Hikâyede, kahramanın halkının alın teriyle kazanan emeklerini düşmanlardan, hırsızlardan korumaya çalışması ortaya iyilik değerini koymaktadır.

Türkçe ve Kazak edebiyatı ders kitaplarında iyilik değeri 2 kere verilmişken, Rus dili ve edebiyatında bu değere yer verilmemiştir.

4.1.5. Saygı

Saygı: Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram (TDK, <http://www.tdk.gov.tr>.)

En çok saygı duyduğu kişi de sarayın Mimarbaşı olan ak sakallı Koca Sinan'dı. Padişah onu "Aksakal" diye çağırırdı (Ortaokul Türkçe Ders Kitabı, 2017: 157).

Osıdan bılay eşkanday tartipsiz, turpayı sözdi auzıma almaymın. Ulkendi aga, kişini ini dep turam (Kazak edebieti, 2017: 103).

Metinde, çocuğun bundan sonra büyüklere ve küçüklere saygılı olacağına dair kendisine söz verdiği bahsedilmektedir.

Maksatım – kızdarıma öz ajem siyaktı nagız kazaki keyiptegi keyuananı körsetu edi. Ondagı oyım – aje degen jarıktıktın anau – mınau karapayım adam emes, bılaygı jurttan özgeşe, ardaktı da kasietti jan ekenin sabiler şın könilimen sezinsin, olardı ne üşin kürmetteu keregin tüsine bilsin degen niet (Kazak edebieti, 2017: 139). Hikâyede, babaannenin sıradan biri olmadığı, Kazak ailesinde çok değerli ve kutsal olduğu ve yeni nesillerin onlara saygıda kusur etmemesi gerektiği anlatılmaktadır.

Kak vidiş', moyom nakaze net niçego trudnogo. Í vot kogda prişla pora i sın sam stal vesti hozyaystvo, on vnyal sovetam ottsa i jil horoşo (Russkiy yazık i literatura 1, 2017: 89).

Masalda, oğlunun babasının öğütlerini yerine getirmesiyle mutlu ve huzurlu yaşadığı anlatılarak büyüklere saygı duymaktadır.

Saygı değerine Türkçe ve Rus dili ve edebiyatı ders kitabında 1 kere, Kazak edebiyatı ders kitabında 2 kere rastlanmaktadır.

4.1.6. Sağlıklı olmaya önem verme

Sağlıklı olma: Bireyin fiziksel, sosyal ve ruhsal yönden tam bir iyilik durumunda olması, vücut esenliği, esenlik, sıhhat, afiyet (TDK, <http://www.tdk.gov.tr>.)

Uluslararası Uzay İstasyonu'nda yaşayan astronotlar, günde en az iki saat egzersiz yapıyor. Egzersiz yapmak, ağırlıksız ortam nedeniyle kasların zayıflamasını

engelliyor. Egzersiz bisikletine biniyor, koşu bandında koşuyor ve ağırlık kaldırıyorlar (Ortaokul Türkçe Ders Kitabı, 2017: 106).

“Askeri uşkiş bolamın desen, densaulıgındı osı bastan mıkta. Sportındı tastama!”- dedi (Kazak adebieti, 2017: 117).

Metinde, tecrübeli bireyin çocuğa askeri pilot olmak istiyorsan şimdiden sağlığına önem vermesi ve spor yapması gerektiğini söylenmektedir.

*Ni moroz mne straşen, ni jara,
Udivlyayutsya daje doktora –
Poçemu ya ne boleyu,
Poçemu ya zdorovee
Vseh rebyat iz našego dvora?
Potomu çto utrom rano
Zanimat'sya mne gimnastikoy ne len',
Potomu çto vodoy iz-pod krana
Oblivayus' ya kajdiy den'* (Russkiy yazık i literatura 2, 2017: 74).

Şiirde, sabahları erken kalkmanın, spor yapmanın sağlık için ne kadar önemli olduğu anlatılmaktadır.

Pri hod'be odni rebyata sil'no naklonayut tulovişe vperyod i opuskayut golovu, drugie hod'be raskaçivayut tulovişe. A znaete li vi, çto nepravil'naya pohodka vızivaet bolezni pozvonoçnika. Opitnie lyubiteli hod'bi pri hod'be stavyat nogu na vsyu stupnyu, raspravlyayut pleçi, golovu ne otpuskayut. A tı sledişt' za svoey pohodkoy (Russkiy yazık i literatura 2, 2017: 78).

Burada, çocukların yürüyüşlerine dikkat etmesi gerektiğini aksi takdirde bel fitiği gibi hastalıklara sebep olabileceği hakkında uyarı da bulunmaktadır.

Sağlıklı olmaya önem verme değeri ile ilgili ifadeler Rus dili ve edebiyatında 4 kere, Türkçe ders kitabında 2, Kazak edebiyatı ders kitabında 1 kere geçmektedir.

4.1.7. Paylaşma

Paylaşma: Aralarında bölüşmek, pay etmek, üleşmek (TDK, <http://www.tdk.gov.tr>.)

Sondıktan men kalğan balmuzdaktardı Sagınay degen dosıma berip ketemin. Ari körşi, bir üyden keyin turatın... Onın balmuzdak satıp alıp beretin ataları da jok. Tipti men ogan Almatıdan kelgen atam satıp aperdi dep, kazır-ak bireuin bersem boladı (Kazak adebieti, 2017: 130).

Hikâyede, küçücük çocuğun dedesi satın almış dondurmalarını arkadaşıyla paylaşmasından bahsedilmektedir.

Jin ataulının dal kazır özim üşin mülde tiimsiz ekeni, odan payda emes, uakıtımdı şıgındap, tek ziyan tabatınım beseneden belgili. Aytse de jakın adamnın tungışı okuga tüsip jatsa, onday kuanişka ortaktaspau adamgersilikke jata ma (Kazak adebieti, 2017: 140).

Metinde, bireyin yoğun olmasına rağmen mutlu ve özel günlerde yakınların yanında olması, sevinci paylaşması anlatılarak paylaşma değeri verilmektedir.

Lyudi privikli delit'sya svoey radost'yu s blizkimi. Sleduya prekrasnoy traditsii, oni daryat drug drugu podarki. Podarok slujit vırajeniem lyubvi, drujbi, dobrıh çuvstv (Russkiy yazık i literatura 1, 2017: 91).

Metinde, insanların yakınlarıyla sevinç paylaşması anlatılmaktadır. Günümüzde sevinçle dolu duygularını aktarmak amacıyla yakınlarımızın birbirine hediye vermesi âdete dönüştürüldüğü gösterilmektedir.

Vsyo s druz'yami popolam

Podelit' mı radı!

Tol'ko ssorit'sya druz'yam

Nikogda ne nado (Russkiy yazık i literatura 1, 2017: 105).

Şiirin bu dörtlüğünde, arkadaşlarla her şeyin paylaşmasından bahsedilerek paylaşma değerine yer verilmiştir.

*A Çeloveku oçen' hotelos' est', nado bilo idti v les na ohotu, no bilo uje
sovsem temno, i on ne reşalsya...*

*V etot mig na opuške pokazalas' Sobaka, v zubah u neyo bila diç'. Sobaka
medlenno podoşla i polojila dobiçu k nogam Çeloveka* (Russkiy yazık i literatura 1,
2017: 121).

Metinde, karanlık olduğu için ava gidemeyip aç kalan adamla köpeğin kendi yemeğini paylaşması anlatılmaktadır.

Paylaşma değerine Kazak edebiyatı ders kitabında 2 kere, Rus dili ve edebiyatı ders kitabında 3 kere yer verilmişken Türkçe ders kitabında yer verilmemiştir.

4.1.8. Arkadaşlık

Arkadaşlık: Arkadaş olma durumu, arkadaşça yakışır davranış, omuzdaşlık, ünsiyet (TDK, <http://www.tdk.gov.tr>.)

*Fare ağları kemirme işine önce diğer güvercinlerden başlamış. En son olarak da
güvercinlerin başkanını kurtarmış. Tüm güvercinler sevinç çığlıkları atmaya
başlamışlar. Fare dostlarına da çok teşekkür ederek oradan ayrılmışlar* (Ortaokul
Türkçe Ders Kitabı, 2017: 73).

Mimi brevno sukovatoe plilo,

Sidyá, i stoya, i lyoja plastom,

Zaytsev desyatok spasalos' na nyom.

Drujba – eto dar nam svişe,

Drujba – eto svet v okne,

Drug vseгда tebya uslišit,

On ne brosit i v bede (Russkiy yazık i literatura 1, 2017: 94).

Şiirde, hayatın en değerli armağanlardan biri, iyi ve kötü günde de yanından bulunan arkadaşlardan bahsedilmektedir.

Mı s priyatelem vdvoyom

Zameçatel'no jivyom!

Mı takie s nim druz'ya –

Kuda on,

Tuda i ya! (Russkiy yazık i literatura 1, 2017: 100).

Şiirde, arkadaşım neredeyse ben de oradayım demesi ve arkadaşların hep birlikte zaman geçirmesi arkadaşlık değeri vurgulanmaktadır.

Arkadaşlık değeri en çok Rus dili ve edebiyatı ders kitabında rastlanmıştır. Rus dili ve edebiyatında 5 kere ise Türkçe ders kitabında 1 kere verilmiştir. Kazak edebiyatında hiç rastlanmamıştır.

4.1.9. Bilimsellik

Bilimsellik: Bilimsel olma durumu, ilmîlik (TDK, <http://www.tdk.gov.tr>.)

Şimdi kitabım işte,

Yine yapraklarım var.

Yükselir yıldızlara,

Beni seven çocuklar (Ortaokul Türkçe Ders Kitabı, 2017:172).

Güzel bir mayıs günü, imtihan odasına girecektim; öğretmenim beni güler yüzle karşılayacaktı. Talihime çıkan parçayı okuyacaktım. Ben okurken dışarıdan kuşlar ötüşecek, yeni yapraklanmış ağaçların sallandukları görünecekti. Bahar yemişlerini satan satıcıların sesleri, bağırışmaları duyulacaktı. Öğretmenlerim, okuduğum parçayla ilgili sorular soracaklar; ben hemen cevapları verecektim (Ortaokul Türkçe Ders Kitabı, 2017: 165)

Sabaktı jaksı oku – ulgili okuşının birinşi belgisi. Men osı toksannın işinde kalay etkende de ozat okuşıldarın katarına kosılıum kerek. Ol üşin:

a) *Sabaktan bir sagat ta sebepsiz kalmaymın.*

b) *Üyge berilgen tapsırmanı mezigilinde orındap otıram* (Kazak adabietı, 2017: 103).

Metinde, öğrencinin takdir belgesi alması için çok ders çalışacağına, sebepsiz yere dersi kaçırmayacağına, ödevleri zamanında yapacağına dair söz vermesinden bahsedilmektedir.

Mı privıklı k knıge, mı redko думаem o knıge, kak o çudesnom sokrovişe, i ne vseгда tsenim i berejyom eyo. A bed' knıga predstavlyaet soboy vsyo naşe nasledstvo, poluçennoe ot predkov, vsyo samoe dorogoe, çto rodil çeloveçeskiy mozg (Russkiy yazık i literatura 2, 2017: 7).

Metne göre, insanoğlunun yarattığı, kuşaktan kuşağa aktarılan değerlerden biri ve büyük hazinemiz olan kitapların kıymetini bilmemiz ve korumamız gerekmektedir.

- *Poçemu nam zadayut çitat' knıgi na kanikulah?*
- *Nu, i çto tut takogo? Nam toje v şkole zadavali çitat' knıgi na kanikulah.*
- *Tut v spiske tselih desyat' proizvedeniy!*
- *Doçka, vam ih zadali dlya togo çtobı vo vremya uçebnogo goda vam bilo legçe uçit'sya* (Russkiy yazık i literatura 2, 2017: 103).

Bu diyalogta, yaz tatillerinde çocuklara kitap okuma ödevleri verilerek onların daha çok edebi eserlerle tanışması ve bunu yeni eğitim-öğretim yılına hazırlık amaçlı olduğu anlatılmaktadır.

Bilimsellik değeri ile ilgili ifadelerle Türkçe ders kitabında 7 kere, Kazak edebiyatında 1 kere, Rus dili ve edebiyatı ders kitabında 2 kere yer verilmiştir.

4.1.10. Nezaket

Nezaket: Başkalarına karşı saygılı ve incelikle davranma, incelik, naziklik (TDK, <http://www.tdk.gov.tr>.)

Karagöz: *(Hacivat'ın yanına gelir.) Sabah sabah beni uykudan uyandırdın? Ne konuşacaksın?*

Hacivat: *Karagöz'im insan önce bir selam verir, sende hiç incelik yok!..*

Karagöz: *Üzerimde gecelik var ya!..*

Hacivat: *Ne geceliği Karagöz'üm, incelik, incelik...*

Karagöz: *O nasıl şey?*

Hacivat: *İnsanlar karşılaşınca birbirine selam verir (Ortaokul Türkçe Ders Kitabı, 2017: 78).*

Manap "Direkotr" değen altın jazulı kabinetti tez tauıp aldı. Ruksat surap, sıpayı kirgen muni basınan ayagına deyin şapşan şolıp şıkkan jasamıs, ak sarı ayel ornınan turıp, nak aldındağı orındıktı nuskadı. Bul kabinettin tabaldırığın attagan jan aueli aşık kabak pen jılı sözdi ansap keletinın bile me, direktor saulığın, jol maşakatın taptıştep suradı (Kazak edebiyeti, 2017: 110).

Bir adam müdürün makamına girerken izin alması buna karşılık müdürün onu ayakta karşılaması, ona yer göstermesi ve ona hâl hatır sorması anlatılarak nezaket değeri verilmiştir.

Türkçe ve Kazak edebiyatı ders kitaplarında 1 kere yer verilen nezaket değeri Rus dili ve edebiyatı ders kitabında rastlanmamaktadır.

4.1.11. Başkalarını düşünme

Başkalarını düşünme: Kendi çıkarı uğruna diğer insanlara zarar vermeme.

Kavanozu aşağıya atmayı tasarlıyordu ki onun, birinin kafasına düşüp öldürebileceğini düşünerek önünden geçtiği başka bir rafa koydu (Ortaokul Türkçe Ders Kitabı, 2017: 21).

Deniz, bu yorulmuş güneşe baktı ve “Üzerimde uyumanızı isterdim, ama öylesine sıcak öylesine sıcaksınız ki üzerimde yattığınızda ben kuruyuverir giderim. Ama ben kurursam balıklar nereye gider sonra? Hepsi de ölürler” dedi (Ortaokul Türkçe Ders Kitabı, 2017:34).

-Fare kardeş! Önce arkadaşlarımı kurtarmanı rica ediyorum. İşe benden başlarsan yorulup işi bırakabilirsin. O zaman da arkadaşlarımdan bir kısmı kurtulamaz. Bu nedenle işe önce onlardan başlamalısın, demiş (Ortaokul Türkçe, Ders Kitabı 2017: 73).

...Men mamamdı gajap ayaymın. Oypır-ay, nege munday tınımsız, sotanak bolıp tudım! Temir sekildi jer kozgalsa da kozgalmaytın, mankiup jayına jüretin momın bolıp nege tumadım (Kazak edebieti, 2017: 101)?

Hikâyede, çocuğun yaramaz biri olduğundan annesinin sürekli üzülmesinden pişmanlık duygusu içerisindeki durumu anlatılmaktadır.

On mçitsya na pomoş' skvoz' sneg i grad, preodolevaet krutie gori i buşuyuşie morya, prigovarivaya tol'ko odno: “O, esli ya ne doydu, esli v puti propadu, çto stanetsya s nimi, s bol'nimi, s moimi zveryami lesnumi?” (Russkiy yazık i literatura 1, 2017: 145).

Bu metinde, doktorun ben oraya yetişemezsem, yolda başıma bir şeyler gelirse hasta orman hayvanlarına ne olacak diye düşünmesi anlatılmaktadır.

Başkalarını düşünme değeri ile ilgili ifadeler Türkçe ders kitabında 3 kere, Kazak edebiyatı ile Rus dili ve edebiyatı ders kitabında 1 kere geçmektedir.

4.1.12. Temizlik

Temizlik: Temiz olma durumu, arılık, saffet, nezafet (TDK, <http://www.tdk.gov.tr>.)
Astronotların uzayda geçirecekleri her gün, aylar öncesinden en ince ayrıntısına kadar planlanır. Astronotlar sabah alarm sesiyle uyanır. Hızla temizlenip kahvaltı ettikten sonra, yeryüzündeki görev kontrol ekibiyle yapacakları günlük toplantıları için hazırlanırlar (Ortaokul Türkçe Ders Kitabı, 2017: 104).

Nas v lyuboe vremya goda

Uçit mudraya priroda

Uçit sneg nas çistote,

Uçit solntse dobrote (Russkiy yazık i literatura 1, 2017: 5).

Çevremizi temiz, düzenli tutmaya ve doğa dengesini korumayı öğreten bir şiirdir.

Temizlik değerine Türkçe ders kitabında 2 kere, Rus dili ve edebiyatı ders kitabında 1 kere yer verilmiştir. Kazak edebiyatında bu alt değerle ilgili ifadeler bulunmamaktadır.

4.1.13. Yaratıcılık

Yaratıcılık: Yaratıcı olma, hayal gücünün iyi olması.

Jules Verne'in 1865 yılında yayımlanan Ay'a Yolculuk romanında kahramanlar mermi benzeri bir uzay aracıyla Ay'a gitmek üzere bir yolculuğa çıkarlar. Ancak Ay'ı incelemek üzere tasarlanan ilk uzay aracı romandan neredeyse yüz yıl sonra fırlatıldı. Bu 1958 yılında Ay'a gitmek üzere fırlatılan ancak fırlatıldıktan kısa süre sonra patlayan Pioneer (Paynır) 0 adlı uzay aracıydı (Ortaokul Türkçe Ders Kitabı, 2017: 128).

Düşüncesine şöyle devam etti: "Acaba dünyayı öbür tarafından delip çıkacak mıyım? Tepe üstü yürüyen insanların arasına çıkmak amma tuhaf olur! Onlar Antipapiler olmalı!" (Ortaokul Türkçe Ders Kitabı, 2017: 21)

İ, povinuyas' vseobşey pros'be uznat', sam li soboy sdvinulsya listok, ya pošyol k nemu i uznal. Net, ne sam sdvinulsya listok: eto pauk, jelaya spustit'sya, otyajelil ego i sdelal svoim paraşyutom (Russkiy yazık i literatura, 2017: 15).

Metinde, örümceğin aşağı inmesi için yaprağı paraşüt yapması anlatılarak öğrencilere yaratıcılık değeri verilmiştir.

V Moyu Voobraziliyu

Popast' sovsem neslojno:

Ona ved' isklyučitel'no

Udobno raspolojena!

İ tol'ko tot, kto naçisto

Lişyon voobrajeniya,

Uvi, ne znaet, kak voyti

V eyo raspolojenie! (Russkiy yazık i literatura 2, 2017: 59).

Şiir, öğrencinin kurduğu hayal dünyasına, hayal ile yaratıcılık gücüne sahip olmayan herhangi birinin bu hayalleri göremeyeceğini anlatmaktadır. Dolayısıyla şiirde, çocukların kurduğu hayaller sayesinde yaratıcılığı ortaya koyacağı vurgulanmıştır.

Yaratıcılık değerine ait bulgular Türkçe ders kitabında 3 kere, Rus dili ve edebiyatı ders kitabında 2 kere rastlanmıştır. Kazak edebiyatında yer verilmediği görülmektedir.

4.1.14. Fedakârlık

Fedakârlık: Özveri (TDK, <http://www.tdk.gov.tr>.)

Kimimiz şehrın herhangi bir yerinde gençliğini bıraktı, kimimiz arkasında gözü yaşlı ama mağrur bir eş, bir baba ve bir çocuk... Kimimiz ise kardeşiyle birlikte şehadet şerbetini içti. Şairin dediği gibi "O gece ne çok öldük yaşamak için" (Ortaokul Türkçe Ders Kitabı, 2017: 55).

V Parije stoit pamyatnik senbernaru po kličke Barri. Nadpis' na pamyatnike glasis: "Spas sorok čelovek ot gibeli. Vo vremya spaseniya sorok pervogo pogib" (Russkiy yazık i literatura 1, 2017: 58).

Metinde, "Paris'te Barri isimli bir köpeğe heykel yaptırıldığı, heykelde kırık insanı kurtarıp kırık birincisini kurtarıırken ölmüştü yazısı vardı."cümlesinden de anlaşılacağı gibi, bir köpeğin insanlara canı pahasına yaptığı fedakârlığı anlatılmaktadır.

Odnajdı ya zadala vopros čeloveku, kotoroe dolgoe vremya bil v puti. On vıglyadel očen ustalım, kajdıy şag davalsya emu s trudom. No glaza svetilis v temnote ot şçast'ya. "Çemu tı radueş'sya, čelovek?"- sprosila ya. İ on otvetil: "Zamerzaya v lyuty moroz, golodaya bez kуска hleba, ya şagal vperıod, potomu čto znal: doma menya jdyot teplo, uyut i zabota moey sem'i – jeni, detey, vnukov. Radi nih ya gotov soverşit' daje nevozmojnoe" (Russkiy yazık i literatura 1, 2017: 63).

Metinde, uzun yolculukta çok zorluklar çeken birinin mutlu olma sebebinin ailesinin onu beklemesi ve konu ailesi ise imkânsız bir şeyin olmadığı belirtilerek yakınlarına canını feda edebileceği anlatılmaktadır.

Ne uspela Beryoza – mat' dogovorit, kak razdalsya oğluşitel'nyı tresk, ostraya molniya udarila pryamo v Beryozu i opalila serdtsevinu stvola. Beryoza ne zagorelas'. Liven' i veter pıtalis' povalit' eyo, no ona vsyo-taki ustoyala. Ni na minutu Beryoza ne zabıvala o svoih detyah, ni na minutu ne oslabila svoi obyatiya (Russkiy yazık i literatura 1, 2017: 67).

Masalda, huş ağacının yıldırım çarpmasıyla birlikte ağır fırtına ve sağanak yağmura karşı çocuklarını kollarını gevşetmeden koruması anne fedakârlığı ortaya koyulmaktadır.

Fedakârlık değeri Türkçe ders kitabında 1 kere, Rus dili ve edebiyatı ders kitabında 4 kere rastlanmaktadır. Kazak edebiyatında bu değere rastlanmamıştır.

4.1.15. Misafirperverlik

Misafirperverlik: Konukseverlik (TDK, <http://www.tdk.gov.tr>.)

Stali k nam gosti naezjat'. Mı vseh s počestyami prinimali, v krasny ugol sajali
(Russkiy yazık i literatura 2, 2017: 111).

Burada, çok misafirlerin geldiği ve onalrın güzel şekilde ağırlandığı anlatılmaktadır.

Misafirperverlik değeri ile ilgili ifadeler ancan Rus dili ve edebiyatı ders kitabında geçmektedir.

4.2. Millî Değerler:

4.2.1. Vatanseverlik

Vatanseverlik: Yurtseverlik (TDK, <http://www.tdk.gov.tr>.)

Tüm bilgisini, birikimini Türkiye için kullanmak üzere savaş veriyor. Türkiye'de birçok üniversitenin kuruluşunda yer alıyor, araştırma merkezleri kurulması ve bilimde söz sahibi olmamız için uğraşiyor. Öncü yanı o kadar çok etkileyici ki bir Türk olarak bunlarla gururlanmak imkânsız (Ortaokul Türkçe Ders Kitabı, 2017: 199).

Sen bizim dağları bilmezsin gülüm,

Hele boz dumanlar çekilsin de gör

Her haftası bayram, her günü düğün,

Hele yaylalara çıkılsın da gör (Ortaokul Türkçe Ders Kitabı, 2017: 134)

Kara Memiş, o vakit gençleşmiş bir aslan gibi doğruldu. Duramıyordu. Kılıç, kalkan istedi. Sonra gemide sallanan sancağı göstererek:

-Şehit olursam bunu üzerime örtün! Vatan, al bayrağın dalgalandığı yer değil midir? dedi (Ortaokul Türkçe Ders Kitabı, 2017: 140).

... Toktar bası köp kıpşak

Kelip kondı bayağı

Alşagır şauıp zarlatıp,

Bölinip köşken jerine... (Kazak edebieti, 2017: 48).

Bu dörtlükte, bir zamanlar işgal edilen toprakları geri almasıyla birlikte halkın yurduna dönmesi anlatılmaktadır.

Silentiden ötip, Jalanaştın tuzına barganda: “Attın belindey Jalanaş, seni aldım öngereyin be, artıma böktereyin be, kay jarama tartayın? Aynalan az, onan baska minin jok, tabılmaytın jer ekensin”, - depti (Kazak edebieti, 2017: 56).

Metinde, yeryüzünde her bakımından eşit bir yer olmadığı anlatılarak vatan sevgisi değeri ön plana çıkarılmaktadır.

Denni Uord akşa üşin, sol akşaga negizdelgen ömir üşin aykasıp keledi. Al Rivera özinin ne üşin, kimder üşin ekenin teren tüsinedi. Onın köz aldına bir sat tугan elinin ayanıştı turmısı, janarı ıza- kekke tolı beynesi ap-aykın elestep ötti (Kazak edebieti, 2017: 149). Metinde yarışmaya katılan iki gencin: biri para için, diğeri de vatan için ringe çıktığı verilerek vatanseverlik değerinden bahsedilmektedir.

Vatanseverlik değeri Türkçe ders kitabında 12 kere , Kazak edebiyatında 5 kere, Rus dili ve edebiyatında 1 kere verilmiştir.

4.2.2. Kahramanlık

Kahramanlık : Kahramanca davranış, yiğitlik (TDK, <http://www.tdk.gov.tr> .)

Kurtuluş Savaşı'nda, Maraşlı Sütçü İmam'ı, İzmir'i işgal edenlere ilk kurşunu sıkan gazeteci Hasan Tahsin'i çıkararak bu bereketli topraklar, 15 Temmuz gecesi de darbecilere karşı ilk kurşunu sıkan Ömer Halisdemir gibi kahramanları tanıdı (Ortaokul Türkçe Ders Kitabı, 2017:54).

Mustafa Kemal'in kağnısı derdi, kağnısına,

Mermi taşırdı öte, dağ taş aşardı.

Çabuk giderdi, çok götürürdü Elifçik,

Ün salmıştı asker içinde.

Bu kez yine herkesten evvel almıştı yükünü,

Doğrulmuştu yola, önceden önceden (Ortaokul Türkçe Ders Kitabı, 2017: 48).

Sonday kuştı bolıptı, alıskanın alıp urıptı, kureskenin jıga beripti. Sınırâu kudıkka kulagan atandardı jalgız özi tartıp şıgara beripti (Kazak edebieti, 2017; 9).

Bu metinde, kuyuya düşen develeri tek başına çıkardığı anlatılarak kahramanın ne kadar güçlü olduğu vurgulanmıştır.

Kazanın Sırlı kalasın

Buzıp-jarıp Kobileken,

On eki kun degende

Jalgız jandı kutkarmay

Aydap şıktı dalaga (Kazak edebieti, 2017: 38).

Bu şiirde, kahramanın düşman topraklarını çok kısa bir zamanda işgal ettiği anlatılmaktadır.

Kahramanlık değerine Türkçe ders kitabında 6 kere, Kazak edebiyatında 3 kere rastlanmışken Rus dili ve edebiyatı ders kitabında rastlanmamaktadır.

4.2.3. Gelenek ve görenek

Bir toplumda, bir toplulukta eskiden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen, yaptırım gücü olan kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlar, anane, tradisyon (TDK, <http://www.tdk.gov.tr>.)

İhtiyarın, kaftanın altından kolunu çıkardı, Bey'e uzattı. Pazısında haç şeklinde derin bir yara izi vardı. Bu yarayı, gecesini altı ay süren bir adada savaşırken almıştı. Bey, ellerine sarıldı, öpmeye başladı (Ortaokul Türkçe Ders Kitabı, 2017: 140).

Bağlama Türk müziğinde yaygın olarak kullanılan telli bir enstrümandır. Halk arasında bağlamaya “saz” da denilmektedir (Ortaokul Türkçe Ders Kitabı, 2017: 146).

Aşık oynardım. Hani şu koyunların bacaklarından çıkan kemik var ya, işte onunla. Aşığı kırmızı, çıkmaz boyaya boyardım. Şişkin yanına “tek”, içeri göçük yanına “aç”, bir fasulye kesitini andıran yanına “bey”, düzce olan yanına “eşek” derdik. Elimize alıp havada döndürerek yere atardık aşıkları (Ortaokul Türkçe Ders Kitabı, 2017:11).

Güreş gibi, cirit de millî ve geleneksel bir “ata sporu” sayılır. Güreş bir zamanlar “Türk gibi kuvvetli” sözüyle Türk gücünü nasıl dünyaya yaymış ve tanıtmışsa cirit oyunu da Türk yiğitlerinin binicilikteki hünerinin, çevikliğinin sembolü olmuştur (Ortaokul Türkçe Ders Kitabı, 2017: 194).

Maliye Veznesi’nden Tevfik Efendi, banka önünde vezne arabasından inerken nasıl oldu ise ayak bileğini incitmiş, iki gündür hasta, evde yatıyor. Komşuları hatır sormaya geliyorlar (Ortaokul Türkçe Ders Kitabı, 2017: 216).

Sırtına bir kaftan attılar, başına bir kavuk koydular (Türkçe Ortaokul Ders Kitabı, 2017: 140).

*Aytan sertten kayta almay,
Otuz kün uday oyun kıp,
Kırık kün uday toyın kıp,
Köktim Aymak atası
Kız Kurtkanı bergeni.
... Altınmen işin bezegen,
Sırtı kühüm ak otau
Kelisitirip tüzegen,
Arttıruga saylandı.
Kırık tüye kazına,*

Kırık kul men kırık kün

Kosıp berdi kızına (Kazak edebieti, 2017: 29).

Şiirde, kazak milletinin geleneğine göre kız evlenmek üzere evinden uğurlandığında çeyiz verilmesi anlatılmaktadır. Eski zamanlarda bey ve ağaların kızın çeyizine altın ile süslenmiş, gümüş ile sarılmış büyük otağı, kırk tane deve ve kıza hizmet edecek olan kırk bayan ve kırk erkek hizmetçi kapsamaktadır. Böylece şiirde kazakların zamanında örf-adetlerine ne kadar düşkün oldukları ile birlikte varlıklarını göstermektedir. Kazak milletinin algılarına göre kız baba ocağında misafirdir. Dolayısıyla kız evlendiğinde vardığı yerde mümkün oldukça ihtiyaç duymaması ve muhtaç olmaması için elinden geleni kadar kızın ihtiyaçlarını çeyizinde karşılamaktadır.

Jayşılıkta koy auzınan şöp almaytın juas, momın, al jün-toyda şetinen tüye paluan atangan, dodaga tüsse, kökpardan kökpardı kakşıp koymaytın Törekeldievter tukımı (Kazak edebieti, 2017: 111)...

Burada, kazaklara ait geleneksel oyunlardan bahsedilmesi gelenek değerini verilmiştir.

Kazaktar dünie salgan adamga arada jul ötkizbey basına zirat köteredi. Bir jagı kabirdi it-kus, tuyaktı mal taptap, obal bolmasın dese, ekinşiden, “Ornındı joktatpaytın, tütünindi söndirmeytin ayaulı adamdarın bar, izin öşken jok, topıragın torka bolsın!” degen ingayda, ölgen adamga körsetiletin izet. Koli jetken kızıl kıştan kümbez köteredi. Kalgandarı taudın tasın sandıktap kalap, saman kirpişten korgan ornatadı... (Kazak edebieti, 2017: 116).

Bu metinde, vefat eden kişinin ölüm yılı geçmeden yakınları tarafından türbe (zirat) yapılmaktadır. Bu yapılan türbe, mezarına hayvanlar girmesin bir yandan da ruhları şad olsun anlamına gelmektedir.

-Asiya, sal kidire tur, apamız as kayırsın aldımen, - dedim ülken kisi otırgan jerdegi dastarhan saltı esime tüşip (Kazak edebieti, 2017: 141).

Hikâyede, Kazak sofrasında yemek yedikten sonra büyüklerin duası alınmadan kalkmadıkları anlatılmaktadır.

Menin angimemde sabiler túsine bermeytin jaylar köp. Men sonda da sözimdi ari karay jalgastıra túsip, ajeydin üstine kamzol, basına kimeşek, şılayış kietinin ayttim (Kazak edebieti, 2017: 139).

Metinde, kazak ninelerin genelde giydiği yöresel kiyafetlerinden bahsedilmektedir.

A u jiteley stepey poyavilsya s teh por noviy muzıkal'ny instrument – dombra. Oçen polyubili ego kazahi i stali pet' pod zvuki dombri svoi prekrasnie pesni (Russkiy yazık i literatura 2, 2017: 19).

Bu metinde, kazakların en yaygın ve değerli telli geleneksel enstrümanlarından biri dombıradan bahsedilmektedir.

Gelenek ve görenek değerleri ile ilgili ifadeler, Türkçe ders kitabında 10 kere, Kazak edebiyatında 7 kere, Rus dili ve edebiyatında 1 kere geçmektedir.

4.2.4. Dil

“Düşünce, duygu ve isteklerin, bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan öğeler ve kurallardan yararlanılarak başkalarına aktarılmasını sağlayan çok yönlü, çok gelişmiş bir dizge”(Özbay, 2015: 1)

-Zdravstvuyte, dyaden'ka! Kak jivyote?- demesi bar ma! Sozgan kolu singanday sılk tüsti...

Jer şetinde jatkan balalar üyindegilerdin orısşa okıp, orısşa söyleytinin nege bilmesin (Kazak edebieti, 2017; 112).

Sovyet zamanında yetimhaneye bırakılan Kazak kardeşinin Rusça selâmlaşarak ağabeyini karşılaması sırasında ağabeyin bu durumu üzümlere belirtmesi anlatılarak ana dil değeri vurgulanmıştır.

Dil değerine ancak Kazak edebiyatı ders kitabında rastlanmıştır.

4.2.5. Bağımsızlık

Bağımsız olma durumu, istiklal (TDK, <http://www.tdk.gov.tr>.)

Ata-anası, el jurtı,

Asıra kıpşak balası

Jatkannan son baylauda,

Kakpannın kelip auzına

Batır Kobılan akırdı (Kazak edebieti, 2017; 47).

Şiirde, kahramanın anne-babası, obası esir oldukları anlatılarak bağımsızlık değeri ön plana çıkartılmıştır.

Bağımsızlık değeri ile ilgili ifadeler Kazak edebiyatında 1 kere geçmektedir. Bu alt değere Türkçe ile Rus dili ve edebiyatı ders kitaplarında hiç yer verilmemiştir.

4.2.6. Ulusal simge

Bir ülkenin bağımsızlığının ve gücünün simgesi olan bayrak ve marştır.

Aranızda İstiklâl Marşı 'nı bilmeyen var mı?

Cevap veriyorum: Yok!

Sonraki gün sınıfta çıkıp okudum İstiklâl Marşını. Hem de tıpkı, Salih Amca, Mehmet

Amca, annem, babam ve ablam gibi. İşte böyle gür sesle:

-Hakkıdır, hür yaşamış bayrağımın hürriyet;

Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl (Ortaokul Türkçe Ders Kitabı, 2017: 43).

Karaya çıkan bölükler, ellerinde al bayrak, kalenin etrafına doğru ilerliyorlardı

(Ortaokul Türkçe Ders Kitabı, 2017: 138).

Ulusal simge değerine Türkçe ders kitabında 2 kere yer rastlanmaktadır.

4.3.Evrensel Değerler:

4.3.1. Adalet

1.Yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanması, türe

2.Hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme

3.Bu işi uygulayan, yerine getiren devlet kuruluşları

4.Herkese kendine uygun düşeni, kendi hakkı olanı verme, doğruluk (TDK, <http://www.tdk.gov.tr>.)

Kalmaktan algan köp olja

Adildikpen batırın

Jııp alıp köp halkın,

Bölip berdi eline,

Rıza boldı bari de

Kobılandı sındı erine (Kazak edebiyeti, 2017: 49).

Şiirde, Kobılandı alpin kalmaklarla olan savaşın zafer ile bitmesini ve ele geçirilen ganimetleri halkına adli şekilde paylaştırdığı anlatılmaktadır. Dolayısıyla bu şiir, bir alpin sadece güçlü savaşçı olduğunun yanında adaletli biri olduğunu vurgulamaktadır.

-Lager'ge joldama berinizşi magan.

-Sagan bul jolı joldama berilmeydi. Ekinşi kezekte barasın.

-Nege?

-Nege boluşı edi: barlık okuşıga birden jetispeydi. Al, ekinşiden, en aueli biz lager'ge ulgili, taptipti okuşularıd jiberemiz.

-Jantas nemene... menen artık bolganı ma?

Maykanova eki büyirinen bireu kısıp kalganday ensesin kilt köterip aldı:

-Sen nemene? Meni tegegeli tursınba?

Maykanovanın kökşil közi şatınay bastadı. Onın bir aşulansa şapıldap, juık arada tolas bermeytinin bilem.

-Bermeseniz, koyunuz,-dedim de, jalt burılıp, esikti bar küşimmen tars jaup, jönele berdim. Osınday adiletsizdikke kanın kalay gana kaynamaydı (Kazak edebieti, 2017: 96).

Bu uzun hikâyede, bir öğrencinin öğretmeninden gençlik kampına davetiye istemesi ve öğretmenin de sadece “başarılı” öğrenciler gönderilecek diye o öğrenciyi geri çevirmesi, ancak yaramaz çocukların birine davetiye vermesi anlatılmaktadır. Bu durumu kendisine yapılan haksızlık diye bulmuştur.

Adalet değerine Kazak edebiyatı ders kitabında 2 kere yer verilmiştir. Türkçe ile Rus dili ve edebiyatı ders kitaplarında hiç rastlanmamıştır.

4.3.2. Özgürlük

1. Herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir şarta bağlı olmama durumu, serbestî

2. Her türlü dış etkiden bağımsız olarak insanın kendi iradesine, kendi düşüncesine dayanarak karar vermesi durumu, hürriyet (TDK, <http://www.tdk.gov.tr>.)

-Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım,

Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım. Dedim ve takıldım (Ortaokul Türkçe Ders Kitabı, 2017: 41).

19 Mayıs 1919’da Mustafa Kemal ve arkadaşlarının Samsun’da başlattığı mücadele ile özgürlüğümüzü elde ettik (Ortaokul Türkçe Ders Kitabı, 2017: 54).

15 Temmuz’da umutlarımız, hayallerimiz, özgürlüğümüz elimizden alınmak istendi. Yunus Emreden, Mevlâna’dan, Hacı Bektaş’tan, Hacı Bayram-ı Veliden, Pir Sultan Abdal’dan, Koca Sinan’dan beslenen bu toprağın evlâtları, zalimlere karşı istiklâli ve istikbali için direndi (Ortaokul Türkçe Ders Kitabı, 2017: 55).

Kor bolgan boska ketip enbek, beynet,

Kuldarga kuldıktan jok artık zeynet.

Ottay ber, januarım, eki ayaktı,

Adamdık hayuanga kanşa kajet?! (Kazak edebieti, 2017; 85).

Şiirin bu dörtlüğünde, esirlerin eziyet çektikleri anlatılarak özgürlük-bağımsızlık değeri vurgulanmıştır.

Koyşı balanın ake-şeşesi sol hannın kolında. Olar teren zındanda jatır. Zındannın auzı kulıptaulı. Taudın argı betkeyinde sıır bağıp jürgen zor deneli bir adam bar. Ol – jorıkta kolga tüsken adam kazır hannın kullı. Sol adamga bar da, jeterlik pul ber. Onın kiimin özin ki de, ogan öz kiimindi kigiz. Söytip algi adamdı azat et te, özin sıırdı bağıp kal (Kazak abedbiyeti, 2017: 12).

Masalda, anne-babası bir sultan tarafından esir edilen çocuğun hikâyesi anlatılmaktadır ve masalın kahramanı çocuğun anne-babasını özgürlüğe kavuşturduğu verilmektedir.

Özgürlük değeri Türkçe ders kitabında 3 kere, Kazak edebiyatı ders kitabında 2 kere yer almışken Rus dili ve edebiyatında yer almamaktadır.

4.3.3. Barış

Kişinin kendisiyle veya başkalarıyla uyum içerisinde olması durumu olarak tanımlanan barış kavramı, bireylerin hoşgörü içerisinde bir arada yaşayabilmeleri için sahip olmaları gereken en önemli değerlerden bir tanesidir (Güven, 2014: 98).

Budan bılay eşkimge tiispey jayıma jüremın. Dosım bolsın, kasım bolsın, beybit katar ömir süruge tırısamın (Kazak edebieti, 2017; 102).

Hikâyede, öğrenci dost düşman demeden herkesle barış içinde yaşayacağına dair söz vermektedir.

Kogda jivyotsya drujno,

Çto luçşe mojet bit'?

İ ssorit'sya ne nujno,

İ možno vseh lyubit. (Russkiy yazık i literatura 1, 2017; 99).

Şiirde kavga etmeden sevgi ve barış içinde yaşamaktan daha güzel bir sey olmadığı anlatılmaktadır.

Poslali mı togda poslov v nepyatitel'skiy stan s takimi slovami: "Lyudi, neujeli dlya voyni vı na bely svet rodilis"? Neujeli ruşit' luçşe, çem stroit?" Davayte jit v mire da pomogat' drug drujke, togda şçast'ya na vseh havtit (Russkiy yazık i literatura 2, 2017; 112).

Romanda, birbirimizi destekleyerek savaşmadan barış ve huzur içinde yaşayabileceğimiz dile getirilmiştir.

Barış değeri ile ilgili ifadeler Kazak edebiyatı ders kitabında 1 kere, Rus dili ve edebiyatı ders kitabında 2 kere geçmektedir. Bu alt değere Türkçe ders kitabına yer verilmemektedir.

4.3.4. Eşitlik

1.İki veya daha çok şeyin eşit olması durumu, denklik, müsavilik, müsavat, muadelet

2.Kanunlar yönünden insanlar arasında ayırım bulunmaması durumu

3.Bedensel, ruhsal başkalıkları ne olursa olsun, insanlar arasında toplumsal ve siyasi haklar yönünden ayırım bulunmaması durumu (TDK, <http://www.tdk.gov.tr>.)

"Aytayın munın manin, balam, sagan,

Şıragım, tüirin körip tandanba ogan.

Özgesi tömen karap bugilgende,

Oylama kem eken dep bari sonan" (Kazak adebieti, 2017: 89).

Şiirde, tarlada olmuş buğdayların içinde eğilmiş tahılı olmayan dik buğdayın çocuğun dikkatini çekmesi üzerine verilmiştir. Tahılı olmayan buğdayın dik duruşu diğerlerinden ayrı olduğu hissi yaratmaktadır. Fakat şiirin bu dörtlüğü, bu buğdayın başkalarından ayırımı olmadığını açıklamaktadır.

Vmeste jivut na ogromnoy planete

Raznie vzroslye, raznie deti,

Vneşnost'yu raznie i tsetom koji,

No, bezuslovno, mi v chyom-to pohoji!

Vsem nam şçatlivımı hoçetsya bit',

Novie vvyozdı na nebe otkrit',

Krepko drujit', ne boyat'sya "drugogo"

Drug moy v kolyaske, a çto zdes' takogo?

Edet on s nami naperegonki,

Net mejdu nami pregrad i obid,

On samıy luçşiy drug, naş drug – invalid! (Russkiy yazık i literatura 1, 2017;113).

Bu şiirde dünyada renk, ırk, yaş ayrımcılığını yapmadan bütün çocukların aynı hayallere, arkadaşlığa ve diğerlerinden korkusuz bir hayat yaşamaları gerektiği vurgulanmıştır. Şiirde kullanılan “diğer” kelimesi engelli çocuklardan bahsedilmektedir. Şiirin son dörtlüğü, fiziksel engelli olan arkadaşına ayırım yapmadığını dile getirmesi eşitlik değerini ortaya koymaktadır.

Eşitlik değeri Kazak edebiyatı ile Rus dili ve edebiyatı ders kitaplarında 1 kere verilmişken, Türkçe ders kitabında hiç verilmediği görülmektedir.

4.3.5. Sanat

Bir duygu, tasarı, güzellik vb.nin anlatımında kullanılan yöntemlerin tamamı veya bu anlatım sonucunda ortaya çıkan üstün yaratıcılık (TDK, <http://www.tdk.gov.tr>.)

Da eto je... kartını! Kakie bol'shie! Von tsarevna Nesmeyana sidit, toskuet... Kovyor-samolyot letit nad gorami, nad dolami... Tsarevna-lyaguşka na piru plyaşet:

mahnula rukavom, a iz nego lebedi poleteli... Ey vse eti skazki çitali, a teper' vse oni budto ojili (Russkiy yazık i literatura 2, 2017: 38).

Metinde, çocuğun resim sergisinde gördüğü eserlerde masal kahramanlarını tanıması ve göz önünde canlandırmasıyla sanat değeri verilmiştir.

Ogromnoe koliçestvo knig v naşey domaşney biblioteke govorit o tom, çto çtenie literaturnih proizvedeniy igraet v naşey jizni vajnyuyu rol'. Uçyonie nazıvayut literaturu iskusstvom, sravnivaya eyo s jıvopis'yu, muzıkoy, teatrom (Russkiy yazık i literatura 2, 2017: 7).

Metinde, edebî eserlerin hayatımızda önemli olduğu ve bilim adamlarının resim, müzik, tiyatro gibi sanat türleriyle eşitleştirdiği anlatılmaktadır.

- *Tı prinyos mne vest' o gibeli Husaina? No ti znaeş', çto ya obeşal vestniku nesçast'ya zalit gorlo goryaçim svintsom?*
- *Han, spokoyno otveçal starıy pastuh, - ya niçego ne rasskazal tebe. Ya ne proiznyos ni odnogo slova. Esli ti gnevaeş'sya to nakaji instrument, kotorıy ya smastetil i nazval dombroy* (Russkiy yazık i literatura 2, 2017: 18).

Masal, sultan oğlunun ölüm haberini ağlayan ve yardım isteyen insan sesi gibi dombıranın hüznünlü sesiyle vermesi sanatın kutsallığını vurgulamaktadır.

Vsego za 2-4 minuti (vremya zvuçaniya odnogo kyuya) s pomoş'yu dvuh strun stepnie muzıkantı peredavali radosti i goresti prostogo naroda. Kak bı ni bıla peçal'na melodiya, v zvuçanii dombri vsegda prisutstvuyut teplie çuvstva. V narode govoryat, çto v zvukah dombri jıvyot duşa kazaha (Russkiy yazık i literatura 2, 2017; 21).

Metinde, çok eski zamanlarda Kazakların pazarlarda ve sergilerde dombıra çalarak gezmesi Kazak halkının sanata özen göstermesi anlatılmaktadır. Halkın hem

sevincini hem hüznünü dombıranın iki telinin sayesinde aktarması ve dombırada halkın ruhu dombıra sesinde yaşatması sanat değerini ön plana çıkarmaktadır.

Sanat değeri Rus dili ve edebiyatı ders kitabında 5 kere verilmişken Türkçe ile Kazak edebiyatı ders kitaplarında görülmemektedir.

4.3.6. Sevgi

Sevgi, insanları birbirine yaklaştıran ve kaynaştıran, içsel olarak bağlayan doğal, ruhsal bir eğilimdir (Hökelekli, 2011: 84).

Sözüm ay gün için değil,

Sevenlere bir söz yeter,

Sevdiğimi söylemezsem

Sevmek derdi beni boğar (Ortaokul Türkçe Ders Kitabı, 2017: 99).

Küçük Ağa boğazı düğümlenmiş, gözleri yana yana, onu öptü, öptü, belki yüzlerce defa öptü; içine sindirmek isteyen bir hırsla öptü (Ortaokul Türkçe Ders Kitabı, 2017: 65).

-Mama-aa... mama-aa...

Sensin goy en dana-aa...

Mangi dos sen gana-a...

Mama-a, mama-a-a-a... (Kazak edebieti, 2017: 125).

Metin, uzaklarda olan annesine hasret çeken çocuğun anne şarkısını söylemesi annesine olan sevgisini vurgulamaktadır.

Tatennen ayırılğasın, seni kökem baktı. Jazğı demalıska kelgende, jayalığındı özim juup jurdim. Meni ölerdey jaksı köretinsin. Bir bidaydı bölip jedik. Kayda barsam sonda, tompandap, izimnen eki eli kalmauşı edin (Kazak edebieti, 2017: 114).

Burada, yetim kalan kardeşine bakması ve sahip çıkması metinde anlatılarak kardeş sevgisi vurgulanmaktadır.

Gusyata pribejali k mame, ona podnyala kril'ya i prikrila imi svoih detey. Pod kril'yami bilo teplo i uyutno, gusyata slışali, kak budto bı otkuda-to izdaleka donositsya grohot groma, voy vetra i stuk gradinok (Russkiy yazık i literatura 1, 2017: 72).

Bu masalda da kaz annenin yavrularını kanatlarının altında yağmurdan koruması annesinin çocuklarına olan sevgisini göstermektedir.

A sed'maya doç' niçego ne skazala, hotya skazat' ey nado bilo oçen' mnogo. Ona snyala s nog matuşki obuv' i prinesla ey vodi v bol'şom tazike – pomıt' nogi (Russkiy yazık i literatura 1, 2017; 85).

Metinde, yolculuktan gelen yorgun annesinin ayaklarını yıkamasıyla kızının annesine olan sevgisini anlatmaktadır.

Sevgi değeri Türkçe ders kitabında 3 kere, Kazak edebiyatı ders kitabında 4 kere, Rus dili ve edebiyatı ders kitabında 3 kere yer almıştır.

4.3.7. Hayvan sevgisi

Duygu ve hareket yeteneği olan, içgüdüleriyle hareket eden canlı yaratıklara (TDK, <http://www.tdk.gov.tr>.) duyulan sevgi.

“Dinah bu gece beni ne kadar arar!” Dinah onun kedisiydi. Sanırım ki bu akşam senin yanında olamayacağım. Öğleden sonra ona sütünü vermeyi unutmazlar umarım. Dinah, senin yanımda olmanı çok isterdim (Ortaokul Türkçe Ders Kitabı, 2017: 21).

Kurtka sulu küymeden

Kargıp tüsip, bieni

Mandayınan süyedi.

Köşine tirkep jönedi,

Kök ala bie dönbeķřip,

*Domalanıp suladı.
Sonda jatıp kulındap,
Burul tulpar tuadı.
Tuyagın jerge tigizbey,
Kurtka sındı suluun
Altın tonga oradı.
Arşın bastı Burılı,
Kabırgada kanatı,
Sultanının jan atı.
Kün tösirmey közine,
Jel tigizbey özine
Üstine şatır tikkizdi(Kazak adebiyeti, 2017: 31)...*

Şiirde, genç kızın yolda bir atı görüp öpmesi onu kendisiyle birlikte götürmesi, at doğurduktan sonra yavru atı için güneş ve rüzgardan koruma amaçlı çadır kurduran ve seven kızın hayvanlara olan sevgisini göstermektedir.

O-o, tabıgattı jaksı köremin! Asirese jan-januar, jandikterdi! Bizdegi tiri tabıgat müyisi – menin karaumda. Jılan, baka, şayan, konız, kus – bari tabıladı. Tügeş özimiz bağıp-kagamız (Kazak adebiyeti, 2017: 116).

Hikâyede, bireyin hayvan ve böceklere olan sevgisini ve onlara bakmaktan zevk aldığı anlatılmaktadır.

Oni postavleni v raznoe vremya i v raznih stranah. Pamyatniki eti–svidetel'stva blagodarnosti lyudey svoim druz'yam iz mira jivotnih. Pod Sankt-Peterburgom, naprimer, postavlen pamyatnik sobake. Na ego p'edestale–slova akademika İ.P.Pavlova o zaslugah sobaki pered çeloveçestvom, pered naukoy. (Russkiy yazık i literatura 1, 2017; 57-58).

Metinde, dünyada birçok ülkede (Sankt-Petersburg, Paris, Alaska) şükran anlamında kahraman hayvanlara heykeller dikildiği anlatılmaktadır.

Hayvan sevgisi değerine ait bulgular Türkçe ders kitabında 1 kere, Kazak edebiyatı ders kitabında 3 kere, Rus dili ve edebiyatı ders kitabında 3 kere rastlanmaktadır.

4.3.8.Uygarlık

Uygarlık: Bir ülkenin, bir toplumun, maddi ve manevi varlıklarının, fikir, sanat çalışmalarıyla ilgili niteliklerinin tümü, medeniyet (TDK, <http://www.tdk.gov.tr>.)

Odnim iz samih pervih kostyumov v istorii çeloveçestvo bil perednik. Ego izgotovlivali v vide neşirokoy polosı iz tkani, kotoruyu obyortivali vokrug byoder i ukreplyali na talii. U narodov, kotorie zanimalis' skotovodstvom, on bil v vide korotkoy yubki iz meha (Russkiy yazık i literatura 2, 2017; 45).

İnsanoğlunun ilk giysileri kumaştan yapılan önlüklerdir. Metinde, hayvan yetiştiriciliğiyle uğraşan halkların ilk giysileri ise yünden yapılmış kısa etekler olduğu anlatılmaktadır.

Uygarlık değerine ancak Rus dili ve edebiyatı ders kitabında 3 kere yer verilmiştir.

4.3.9. Dayanışma

Bir topluluğu oluşturanların duygu, düşünce ve ortak çıkarlarda birbirlerine karşılıklı bağlanması, tesanüt (TDK, <http://www.tdk.gov.tr>.)

-Kardeşlerim, beni dinleyin! Hep bir ağızdan bağırmayın. Herkes kendi başına kurtulmayı da düşünmesin. Böyle yaparsanız hemen avcının eline geçersiniz. Avcıya yakalanmak istemiyorsanız beni dinleyin. Hep birlikte hareket etmeliyiz. Birlikte hareket ederek avcıdan kurtulabiliriz (Ortaokul Türkçe Ders Kitabı, 2017: 72).

Les, gde rastut bol'şie derev'ya,- eto naşa derjava. Ona veçnaya. Derev'yam eyo – narodu- voveki ne budet kontsa. Boçka – eto semya; klyopki – eto vse mi, rodiçi; obruçi – soglasie. Poka v sem'e soglasie – ona jivyot schastlivo. A tot dom, gde soglasiya net, luçşe emu v ogne sgoret'! Beregite obruçi, deti moi! (Russkiy yazık i literatura 1, 2017: 76).

Bu masalda, bir ailenin birlik ve beraberlik içinde olması hiçbir engelin aile fertlerini sıkıntıya, kedere, derde, tasaya düşürmeyeceği anlatılarak dayanışma değeri verilmektedir.

On razvyazivaet venik, podayot starşemu sinu prutik: “Na-ka etot prutik – slomaeş’ ili net?” Sin vzyal i legko slomal prutik. Podayot otets vtoromu sinu, i vtory tak, i tretiy. Otets i govorit: “Vot vidite – kogda prutiki v kuçke, tak tol’ko gnut’sya, no ne lomayutsya, a poodinoçke lomayutsya. Vot tak i u nas. Esli budem jit’ poodinoçke – kajdy slomaet, a esli budem jit’ drujno, za odno vse, to nas nikto ne slomaet” (Russkiy yazık i literatura 1, 2017: 77).

Metinde, babanın oğluna üstesinden gelinecek bir işin başarılmasında birlik ve beraberlik içinde çalışmanın gerekli olduğu anlatılmaktadır.

Dayanışma değeri Kazak edebiyatı ile Rus dili ve edebiyatı ders kitaplarında 2 kere, Türkçe ders kitabında 1 kere rastlanmıştır.

4.3.10.Doğa sevgisi

Kendi kuralları çerçevesinde sürekli gelişen, değışen canlı ve cansız varlıkların hepsi, tabiat, natür (TDK, <http://www.tdk.gov.tr>.) duyulan sevgi.

“Hey, baksana!” dedi güneş. Çocuk, başını papatydan kaldırıp yüzünü güneşe çevirdi ve gözlerini kıpıştırıp sordu: “Bana mı diyorsunuz?” “Evet” dedi güneş. “Çok yorgunum ve uyumak istiyorum. Beni uyutacak yerin var mı?” Çocuk sevinçle ellerini çırparak “Ah, tabi var, gelsene” dedi ve kollarını iki yanına açtı (Ortaokul Türkçe Ders Kitabı, 2017: 35).

Biçilmiş bir çayırın kenarından, ortasından geçiniz. Hatta yaşınız elveriyorsa şöyle gökkübenin altında sırtüstü yatıverip taze ot kokusunu ciğerlerinize çekiniz. O sırada bir serin yel esmekte, yeşil buğday tarlaları bir o yana, bir bu yana salınmaktadır. Kulağınıza tarla kuşlarının kesik sesleri, arı vızıltısı, böcek seslerinden oluşan bir senfoni gelecektir. Beyaz bulutlar gökyüzünde uçacaktır (Ortaokul Türkçe Ders Kitabı, 2017: 228).

Znat' prirodu, znat' eyo zakonu doljni vse lyudi, çem bı oni ne zanimalis', gde bı oni ni jili. Çelovek, ne razbirayuşıysya v prirode, ne ponimayuşıy, kak vsyo zavisit odno ot drugogo, mojet nadelat mnogo bed (Russkiy yazık i literatura 1, 2017: 55).

İnsanlar ne iş yaparsa yapsınlar, nerede olursa olsunlar doğa ile iç içe olması ve doğa kurallarını bilmesi gerekmektedir.

Slavnaya osen'! Zdoroviy, yadryoniy

Vozduh usatahe sili bodrit;

Lyod neokrepşiy ne reçke studyonoy

Slovno kak tayuşiy sahar lejıt.

Okolo lesa, kak v myagkoy posteli,

Vıspat'sya mojno – pokoy i prostor!

List'ya pobleknut' eşe ne uspeli,

Jelti i sveji, lejat kak kovyor... (Russkiy yazık i literatura 1, 2017: 9). Şiirde temiz doğanın havası, buz gibi soğuk suyundan bahsederek doğa sevgisi verilmiştir.

Nepodalyoku ot naşey yurtı zeleneet lujayka. Poseredine b'yot rodniçok. Voda holodnaya, kak lyod. P'eş' zubi lomit. İ takaya prozraçnaya, çto poskrebyoş' dno – ne zamutitsya. Vskipaet rodniçok, burlit, b'etsya iz glubini, pesçinkami, kamuşkami igraet, zabavlyaetsya. (Russkiy yazık i literatura 1, 2017: 51).

Metinde, doğanın yeşilliği, kaynak suyunun tertemiz ve buz gibi soğuk olmasıyla birlikte kaynak suyu karıştırırsan da şeffaf halinde kalması doğanın güzelliğinden bahsedilmektedir.

Doğa sevgisi en çok Rus dili ve edebiyatında 7 kere, Türkçe ders kitabında 3 kere, Kazak edebiyatında 1 kere rastlanmaktadır.

4.3.11. Yardımseverlik

Yardımseverlik: Hayırseverlik (TDK, <http://www.tdk.gov.tr>.)

Güvercin başkanı başlarından geçen olayı anlattıktan sonra:

-Bizi bağlayan ağları kemirmeni istiyrom, demiş. Güvercinlerin başkanının bu sözleriyle fare, başkanın yakalandığı yerden ağları kemirmeye başlamış (Ortaokul Türkçe Ders Kitabı, 2017: 73).

Astronotların kimi zaman uzay giysilerini giyerek istasyonun dışına çıkması da gerekir. Bu fotoğrafta bir astronot, iki arkadaşının dışarı çıkmak üzere hazırlanmasına yardım ediyor (Ortaokul Türkçe Ders Kitabı, 2017: 107).

Ol meylinşe kayırımdı bolıptı: jılagandı jubatıptı, kısılganga jardem beripti. Özimdiki degendi bilmepti, jatsınudı süymepti. Tabısına bükil el ortak bolıptı (Kazak edebieti, 2017; 10).

Metinde, kendini hiç düşünmeden herkese yardım ettiği ve sahip olan her şeyi herkesle paylaştığı bireyin yardımsever olduğu gösterilmektedir.

-Burnağı jılı kökeminin basına tas jinap, korgan köterdim. Saman kiripşin öz kolımmen kuydım. Körşi audannan eki atadan kosılatın tuustar tabılğan, olar da ayanbadı (Kazak edebieti, 2017: 115).

Burada, babasının mezarını yaptırırken akrabalarının da yardımlarını esirgemedikleri anlatılmaktadır.

Atımtay jomart özi esepsiz bay bola turıp, kün sayın bir mezgil üstine eski-kuskı kiim kiip, otın kesip, şöp tasıp jumıs kıladı eken. Bir kuni özinin jakın tanıstarı suradı deydi:- Jomart, Kuday bergen dauletiniz bar, aşka-tamak, jalanaşka-kiim, üysizderge-üy boldınız, söytip turıp öz basınızdı kemşilikke salıp, jete almagan jarlışa otın kesip şöp tasıganınız ne?-dep (Kazak edebieti,2017: 75).

Bu metinde, bireyin zengin olmasına rağmen fakir- fukaralara maddi durumda yardım etmekle kalmayıp, onlara yardım etmek için aynı şartlarda çalıştığı anlatılmaktadır.

*Mimo brevno sukovatoe plilo,
Sidya, i stoya, i lyoja plastom,
Zaytsev s desyatok spasalos na nyom.
“Vzya bı ya vas – da potopite lodku! ”*

*Jal’ ih odnako, da jal’ i nahodku –
Ya zatsepilsya bagrom za suchok*

İ za soboyu brevno povolok (Russkiy yazık i literatura 1, 2017: 32)...

Bu şiirde, adamın boğulmak üzere olan tavşanları teknesine alması ve sığmayacakları alırsam teknem batır diye onlar için üzüldüğü anlatılmaktadır.

*Anton vozvraşalsya domoy po skveru. Na dorojkah lejali ohapki jyoltih list’ev.
List’ya hrustko şurşali pod nogami. Anton şyol i govovil: “Mamoçka, tı ne umryoş’!
Vernyoşsya domoy, ya budu vo vsem pomogat’, hodit’ v magazin, mit’ posudu. Tı
skoro vernyoş’sya”* (Russkiy yazık i literatura 1, 2017; 70).

Metinde, Anton’ın hastanelik olan annesini düşünerek yakın zamanda annesinin eve döneceğini ve her konuda ona yardımcı olacağı anlatılmıştır.

*Ne stoy v storone ravnoduşno,
Kogda u kogo-to beda.*

Rvanut’sya na viruçku nujno

V lyubuyu minutu, vsegda (Russkiy yazık i literatura 1, 2017; 96).

Bu dörtlükte, insanın zor durumda olan birine yardıma koşması gerektiği belirtilerek yardımseverlik değeri vurgulanmıştır.

Yardımseverlik değeri Türkçe ders kitabında 3, Kazak edebiyatı ders kitabında 3, Rus dili ve edebiyatı ders kitabında 5 kere rastlanmaktadır.

4.4.Dinî Değerler:

Bu dünyaya kalmayalım,

Fanıdır aldanmayalım

Bir iken aldanmayalım,

Gel dosta gidelim gönül (Ortaokul Türkçe Ders Kitabı, 2017: 99)

Nefes almak, her nefeste Allah demek... (Ortaokul Türkçe Ders Kitabı, 2017: 229)

-Garbın afakını sarmışsa çelik zırhlı duvar,

Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var (Ortaokul Türkçe Ders Kitabı, 2017: 41).

-Büyük sevaba girersin Ağa. Yavrucağın anası hastalığa tutulmuş, yatar; günleri sayılı tazeciğin (Ortaokul Türkçe Ders Kitabı, 2017: 66).

Hangi maceranın neticesi olursa olsun, Emine artık başkasının helâli idi. Açık ve dürüst bir hâl çaresine başvurmadıktan sonra araya girmesi, Emine'yi beimsemeye devam etmesi günah değil miydi (Ortaokul Türkçe Ders Kitabı, 2017: 66)?

Törtinşisi: Kuday Tagalamnın bergen dauletin özimsinip, tiisti orındarına jaratpay, köbisin özim işip-jep, özim tutunsam, mal bergen iesine künali bolarmin dep korkamın (Kazak edebieti, 2017: 75).

Metinde, Allah Teala'nın verdiği rızık-nimetleri israf etsem, çoğunu kendim yiyip-içsem, sadece kendim kullansam malı veren yaradana günahlı olurum diye korkarım demesi dinî değeri vermektedir.

Tarih tağı bir taulikke uzardı. Osı bir tauliktin, yagni jürma tört sagattın işinde mınau ıgı-jıgı künahar düniede kimnin basınan ne köşip ülgermedi deysin. Kańsa adam ömirge janadan kelip kosıluda, kańsa adam olarga orın bosatıp, o düniedegi mangilik mekenderine sapar şekti (Kazak adabietı, 2017: 99).

Burada da bir gün içerisinde insanın başından çok şeyler geçeceği, birçok kişinin doğacağı, birçok kişinin de fani dünyaya gideceğinden ve ahiretten bahsedilmektedir.

Batasın berip, kol jayıp,

Jad kıladı Kudanı

Üstine saut kigizdi.

Janına baylap bolattı,

Beline sadak ilgizdi.

Tapsırdım dep Jalgızga

Amandasıp jürgizdi (Kazak adabietı, 2017; 28).

Şiirde, büyükler tarafından savaşa giden yiğidin sağ salim dönmesi için Allah'a dua etmesi sonra zırh giydirmesi anlatılmaktadır.

Endi Esmagambettin özi iştey kattı sastı. Saskan sebebi, balanın sezimine osınşalık aser etip, endigi jerde onu Almatıga alıp kete almasa – umıtılmas küna bolarday edi (Kazak adabietı, 2017: 127).

Metinde, adamın çocuğu annesinin yanına götüreceğine dair söz verip götüremezse büyük günaha gireceğini düşündüğü anlatılmaktadır.

-Obşım, apa, konaktardın könilin kaytarmanız. Kuran sözün bilmeseniz de, batanızdı aytıp, nietinizdi Kudayga “napravıt” ete salsanız boldı,- dep Joldas alakanın jayıp ornınan tura berdi (Kazak adabietı, 2017: 143).

Metinde, bireyin büyük ninenin Kuran sözlerini bilme de bir dua getirmesini istemesi anlatılmaktadır.

Mı ponyali, çto grada nam, bezorujnim, ne otstoyat', da i çislom nedrugı sil'no nas prevoshodili. Ves' ostavşıysya den' i vsyu noç' mı molilis, çtob grad naş vragu ne dostalsya i volyu vol'nuyu sohranil, i na voshode solnişka sverşilos' çudo (Russkiy yazık i literatura 2, 2017: 112).

Metinde, düşmanlara karşı güçsüz tarafın savaş öncesi bağımsız kalmaları için gece gündüz dua edince sabaha karşı bir mucize ile karşılaştıkları anlatılmaktadır.

V. BÖLÜM

5. Sonuç ve Öneriler

Bu bölümde, dört ayrı ders kitabında bulunan metinlerden araştırmacının defalarca, bir başka uzmanın da okumalarıyla elde edilen değerler tablo şeklinde ve ayrı ayrı verilmiştir. Bu elde edilen sonuçlara göre de önerilerde bulunulmuştur.

Tablo 10: Ders kitaplarında yer alan bireysel değerler				
Değerler	Türkçe	Kazak Edebiyatı	Rus Dili ve Edebiyatı 1	Rus Dili ve Edebiyatı 2
İyilik	2	2	-	-
Çalışkanlık	-	4		4
Yönelim	-	1	2	
Aile birliğine önem verme	2	6	1	1
Saygı	1	2	1	
Sağlıklı olmaya önem verme	2	1		4
Paylaşma	-	2	3	
Arkadaşlık	1	-	5	
Bilimsellik	7	1		2
Nezaket	1	1	-	-
Temizlik	2	-	1	-
Başkalarını düşünme	3	1		1
Yaratıcılık	3	-	1	1
Fedakârlık	1	-	3	1
Misafirperverlik	-	-	-	1
Toplam:	25	21	17	15

Tablo 11: Ders kitaplarında yer alan millî değerler				
Değerler	Türkçe	Kazak Edebiyatı	Rus Dili Ve Edebiyatı 1	Rus Dili Ve Edebiyatı 2
Vatanseverlik	12	5	1	-
Kahramanlık	6	3	-	-
Gelenek ve görenek	10	7		1
Dil				
Bağımsızlık	-	1	-	-
Ulusal simge	2	-	-	-
Toplam	30	16	1	1

Tablo 12: Ders kitaplarında yer alan evrensel değerler				
Değerler	Türkçe	Kazak Edebiyatı	Rus Dili ve Edebiyatı 1	Rus Dili ve Edebiyatı 2
Adalet	-	2	-	
Özgürlük	3	2	-	
Barış	-	1	1	1
Eşitlik	-	1	1	
Sanat	-	-		5
Sevgi	3	4	2	1
Hayvan sevgisi	1	3	2	1
Uygarlık	-	-		3
Dayanışma	1	2	2	
Doğa sevgisi	3	1	7	1
Yardımsverlik	3	3	4	1
Toplam	14	19	19	13

Tablo 13: Ders kitaplarında yer alan dinî değerler			
Türkçe	Kazak Edebiyatı	Rus Dili ve Edebiyatı 1	Rus Dili ve Edebiyatı 2
11	9		1

Tablo 14: İncelenen ders kitaplarına göre değerler dağılımı					
Ders kitapları	Bireysel değerler	Millî değerler	Evrensel değerler	Dinî değerler	Ders kitabındaki alt değerlerin toplamı
Türkçe	25	30	14	11	80
Kazak edebiyatı	21	16	19	9	65
Rus dili ve edebiyatı	32	2	32	1	67
Toplam	78	48	65	21	212

Araştırmanın amacına yönelik olarak, TC Millî Eğitim Bakanlığı Ortaokul 5. Sınıf Türkçe ders kitabı, Kazakistan Eğitim ve Bilim Bakanlığının onayladığı 5. sınıf Kazak Edebiyatı ile Rus Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında yer alan 114 metin değerler bakımından incelenmiştir. Metinler, değerler eğitimi bakımından incelediğinde “aile birliğine önem verme”, “çalışkanlık”, “yönelim”, “iyilik”, “saygı”, “sağlıklı olmaya önem verme”, “paylaşma”, “arkadaşlık”, “bilimsellik”, “nezaket”, “başkalarını düşünme”, “temizlik”, “yaratıcılık”, “fedakârlık”, “misafirperverlik”, “vatanseverlik”, “kahramanlık”, “gelenek ve görenek”, “dil”, “yardımsverlik”, “bağımsızlık”, “ulusal simge” “adalet”, “özgürlük”, “barış”, “eşitlik”, “sanat”, “sevgi”, “hayvan sevgisi”, “uygarlık”, “dayanışma”, “doğa sevgisi” ve dinî değerler tespit edilmiştir. Elde edilen 32 alt değer, 4 başlık altında bireysel değerler, millî değerler, evrensel değerler ve dini değerler olmak üzere

toplandı. Toplam 4 başlık altında 212 değer tespit edildi. Tabloda da görüldüğü gibi en çok işlenen bireysel değerler, en az işlenen de dinî değerlerdir. 4 ayrı ders kitabında yer alan toplam 114 metinde kendi yaptığımız tasnife göre 32 farklı alt değer ve dinî değer tespit edilmiştir. Ders kitaplarında 15 farklı bireysel değer, 6 farklı millî değer, 11 evrensel değer ve dinî değerler bulunmuştur.

Araştırmamızın birinci alt problemine yönelik şunları söyleyebiliriz; Türkçe ders kitabında tespit edilen 80 değer, 25'i bireysel, 30'ü millî, 14'ü evrensel, 11'i de dinî değerdir. Türkçe ders kitabında vatanseverlik, gelenek ve görenek, bilimsellik değerine çok yer verilmektedir. Vatanseverlik değeri Türkçe ile Kazak edebiyatı ders kitaplarında yer verilirken Rus dili ve edebiyatı ders kitabında 1 kere görülmektedir. Şen (2008)'in 6. sınıf Türkçe ders kitapları üzerine yaptığı çalışmasında, 5 farklı ders kitabını değerler açısından incelenmiştir. Değerler frekanslarına göre sıralandığında dört tane kitapta “sevgi” ilk sırada yer alırken “vatanseverlik” ikinci sırada, bir tanesinde ise “vatanseverlik” ilk sıra yer almıştır. Bu çalışmayla benzer sonuçları elde ettiğimizi söyleyebiliriz. Bireysel ve millî değerlerin metinlerde daha çok işlendiği görülmektedir. Türkçe ders kitabında toplam 40 metin (serbest okuma parçaları dahil) bulunmaktadır. Bunların 10'u şiir, 8'i hikâye diğerleri masal (5), anı (4), araştırma (2), roman (2), biyografi (2), bilimsel-makale (2), destan (1), deneme (1), tiyatro (1), karikatür (1), söyleşi (1)dir. Yani metinlerin yaklaşık %50'si şiir ve hikâyedir. Metinlerin yazarlarından 5'i yabancıdır; hemen hemen %90'ı Türkiyeli'dir.

İkinci alt problemimize gelirse, Kazak edebiyatı ders kitabı toplam 65 alt değer barındırmaktadır. 21'i bireysel, 16'sı millî, 19'u evrensel, 9'u da dinî değerdir. Yaman, Taflan, Çolak (2009)'in yaptıkları çalışmalarında değerleri altı başlık altında topladıklarında en az dinî değerlere yer verildiğini tespit etmişler. Kazak edebiyatında da en çok bireysel ve evrensel değerlere yer verilmektedir. Sırasıyla gelenek ve görenek, aile birliğine önem verme, vatanseverlik değeri çok işlenmiştir. Kazak Edebiyatı ders kitabında toplam 14 metin bulunmaktadır. Bu metinlerden 8'i hikâye, 4'ü şiir, masal (1) ve efsane (1)dir. %86'sı hikâye ve şiirdir. Bu metinlerin yazarlarından sadece 1'i (ABD) yabancıdır. Neredeyse tamamı Kazakistanlıdır.

Üçüncü alt problem: Rus dili ve edebiyatı 1- 2 ders kitaplarında toplam 67 alt değer bulunmaktadır. Onların 32'si bireysel, 2'si millî, 32'i evrensel, 1'i de dinî değerdir. Bireysel ve evrensel değerlere çok yer verilirken millî ve dinî değerlerin işlenmediğini görmekteyiz. Doğa sevgisi başta olmak üzere arkadaşlık ve sanat değeri en çok yer alan değerlerdendir.

Rus dili ve edebiyatı 1. ders kitabında toplam 38 metin bulunmaktadır. Bu metinlerin birçoğu kısa (yarım sayfalık) metinlerdir. Bu metinlerden 18'i şiir, 10'u hikayedir. Masal (5), makale (2), destan (1), deneme (1) işlenmiştir. Yaklaşık %74'ü şiir ve hikayedir. 38 yazarın sadece 5'i (%13) yabancıdır. Rus dili ve edebiyatı 2. kitapta 22 metin bulunmaktadır. 9'u hikaye, 4'ü şiir, deneme (3), masal (3), makale (2), anı (1)dır. Metinlerin % 60'ı hikâye ve şiirdir. Yazarların 5'i (%23) yabancıdır.

Türkçe ders kitabında tekrarlarla 25, Kazak ders kitabında 21, Rus Dili ve Edebiyatı I-II kitabında da (17+15) 32 bireysel değer elde edilmiştir.

Görüldüğü gibi Türkçe kitabındaki metinlerde bireysel değer sıklığı daha fazladır. En azı ise Rus Dili ve Edebiyatı II'dedir.

Millî değerler bakımından Türkçe kitabında 30, Kazak kitabında 16, Rus Dili ve Edebiyatı I-II (1+1) 2 sıklık tespiti yapılmıştır. Yine en fazla millî değer sıklığı Türkçe kitabındadır. En azı ise Rus Dili ve Edebiyatı kitabındadır.

Evrensel değer olarak Türkçe kitabında 14, Kazak kitabında 19, Rus Dili ve Edebiyatı I-II (19+13) 32 sıklıkta tespit yapılmıştır. Bu başlıkta en fazla sıklık Rus Dili ve Edebiyatı ile Kazak Edebiyatı kitaplarındadır. Bireysel ve özellikle de millî değerlerin bu ders kitaplarında evrensel değerlerden az olması dikkat çekicidir.

Dinî değerler en fazla Türkçe kitabında (11) geçmektedir. Kazak kitabında 9, Rus Dili ve Edebiyatında ise 1 kez geçmektedir.

Türkçe kitabında, bütün kategorilerde en fazla sıklıkta görülen değer, "vatanseverlik" (12) değeridir.

Kazak kitabında, en fazla sıklıkta "gelenek ve görenek" (7) değeri öne çıkmıştır.

Rus Dili ve Edebiyatı kitabı I'de "doğa sevgisi" (7), II'de "sanat" (5) değeri en fazla sıklıkta tespit edilmiştir.

Dördüncü alt problem: Metinlerin (Türkçe: 40; Kazak: 14; Rus Dili ve Edebiyatı I-II: 38+22=60) ve değerlerin dağılımları (Türkçe: 80; Kazak: 65; Rus Dili ve Edebiyatı: 67; toplam 212 değer) yukarıda ve ilgili tablolarda ayrıntılarıyla verilmiştir.

Beşinci alt problem: Değişik dağılımların karşılaştırılması metin türleri, yazarlar ve uyrukları, değerlerin durumu yukarıda tablolarda ve yorumlarıyla verilmiştir.

Öneriler

Ders kitaplarındaki metinlerin büyük çoğunluğu (%67,5) hikâye ve şiirdir. Türkçe ders kitabında bu oran (%50) daha düşüktür. Diğer ders kitaplarında da farklı türlere daha fazla yer verilmelidir.

Türkçe kitabındaki metin yazarlarının yaklaşık %10'u yabancı iken Kazak kitabındaki metin yazarlarının sadece 1'i yabancı; Rus Dili ve Edebiyatı kitabındaki metin yazarlarının ise %23'ü yabancıdır. Ders kitaplarındaki yabancı metin yazarlarının oranlarında da bir farklılık göze çarpmaktadır. Bu oranın verilmek istenen değerlere göre yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

Türkçe kitabında millî (30: %37,5) ve bireysel (25), Kazak kitabında millî (16: %24,6), bireysel (21: %32,30) ve evrensel (19: %29,23), Rus Dili ve Edebiyatı I-II kitabında da bireysel (32: %47,76) ve evrensel (32: %47,76) değerlerin en fazla sıklıkta olması yetişmesi istenen nesilde bulunması beklenen değerler açısından dikkat çekicidir. Örneğin, Rus Dili ve Edebiyatı kitabındaki metinlerin millî değerler bakımından oldukça (1) düşük olması Kazak çocuklarının bu değerden yoksun bırakılması anlamını akla getirmektedir. Buna karşılık hiç olmazsa, Türkçe kitabında olduğu kadar Kazak kitabında da bu değerlerin artırılması gerekmektedir.

Kazak ile Rus Dili ve Edebiyatı kitaplarında evrensel ve bireysel değerlerin fazlalığı millî ve dinî değerlere göre dikkat çekicidir. Bu oranlarda da bir seviye getirilmelidir.

Dinî değerler bakımından Türkçe ve Kazak ders kitaplarına göre Rus Dili ve Edebiyatı kitabı oldukça zayıftır. Bundan hareketle vatan sevgisi, vatan için kendini feda etme-ehitlik değerleri için bu değer oranı da makul seviyede yükseltilmelidir.

Türkiye ve Kazakistan ders kitaplarında ortak metin (Dede Korkut, Keloğlan, Ahmet Yesevi, Nasrettin Hoca vb.) ve değerlere daha fazla yer verilmelidir.

Diğer sınıfların ilgili ders kitapları da incelenerek değer aktarımı durumu ortaya konulmalıdır.

KAYNAKÇA

İncelenen kitaplar

- AĞIN HAYKIR, H., KAPLAN, H., KIRYAR, A., TARAKCI, E., ÜSTÜN, E. (2017). *Ortaokul Türkçe 5. Sınıf Ders Kitabı*. İstanbul: Bilnet Matbaacılık, Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları 1. baskı.
- AKTANOVA, A.S., JÜNDİBAEVA, A.K. (2017). *Kazak Adebieti*. Atamura Yayınları, Almatı
- JANPEYS, U.A., OZEKBAEVA, N.A. (2017). *Russkiy yazık i literatura Çast' 1* Atamura Yayınları, Almatı
- JANPEYS, U.A., OZEKBAEVA, N.A. (2017). *Russkiy yazık i literatura Çast' 2* Atamura Yayınları, Almatı

Diğer kaynaklar

- AKTEPE, V. ve TAHİROĞLU, M. (2016). Değerler Eğitimi Yaklaşımları ve Etkinlik Örnekleri. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 42 , p. 361 – 384.
- AKYOL, Ş. (2010). *İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Sevgi Temasının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*. Yüksek lisans tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- ALADAĞ, S. (2009). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretiminde Değer Eğitimi Yaklaşımlarının Öğrencilerin Sorumluluk Değerini Kazanma Düzeyine Etkisi*. Doktora tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- ARAL, D. (2008). *Millî Eğitim Bakanlığının Hazırladığı 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Değerler Üzerine Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

- ATALAY, B. (2011). *Türk Edebiyatı ile Dil ve Anlatım Ders Kitaplarındaki Halk Edebiyatı Metinlerinde Yer Alan Değerler Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- BAŞARANOL, V. (2017). *Ortaöğretim İngilizce Ders Kitaplarının Temel Değerler Açısından İncelenmesi*. Yüksek lisans tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- BAŞCI, Z. (2012). *Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Değer Eğitiminin Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi (Erzurum Örneği)*. Doktora tezi. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum
- BİRKAN, G.Z. (2016). *Kutadgu Bilig’de Değerler Öğretimi*. Yüksek Lisans tezi. İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya
- BULUT, M. ve ORHAN, S. (2012). Türkçe-Edebiyat Ders Kitaplarının Dil ve Kültür Aktarımındaki Rolü ve Önemi Üzerine Bir İnceleme. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5(8), 297-311.
- ÇAPOĞLU, E. (2014). *Ortaokul 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirlerde Yer Alan Değerler*. Yüksek lisans tezi. Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- ÇAYIR ÇEVİK, Y. (2014). *Türkçe Öğretim Programlarında Değerler ve Dede Korkut Hikâyeleri’nin Değerler Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans tezi. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Burdur.
- ÇEÇEN, M. A. ve ÇİFTÇİ, Ö. (2007). İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin Tür ve Tema Açısından İncelenmesi. *Millî Eğitim*. 173, 39-49.
- EKİNCİ ÇELİKPAZU, E. ve AKTAŞ, E. (2011) MEB 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin Değer İletimi Açısından İncelenmesi. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Volume 6(2) , 413-424.
- ÇIRAK, G., ŞAHİN, D.B., ÖZBERK, E.B., ERİŞ, H.M. (2014). 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerin İlettiği Değerler Açısından İncelenmesi. *Mediterranean Journal of Humanities* IV/1, 83-95.

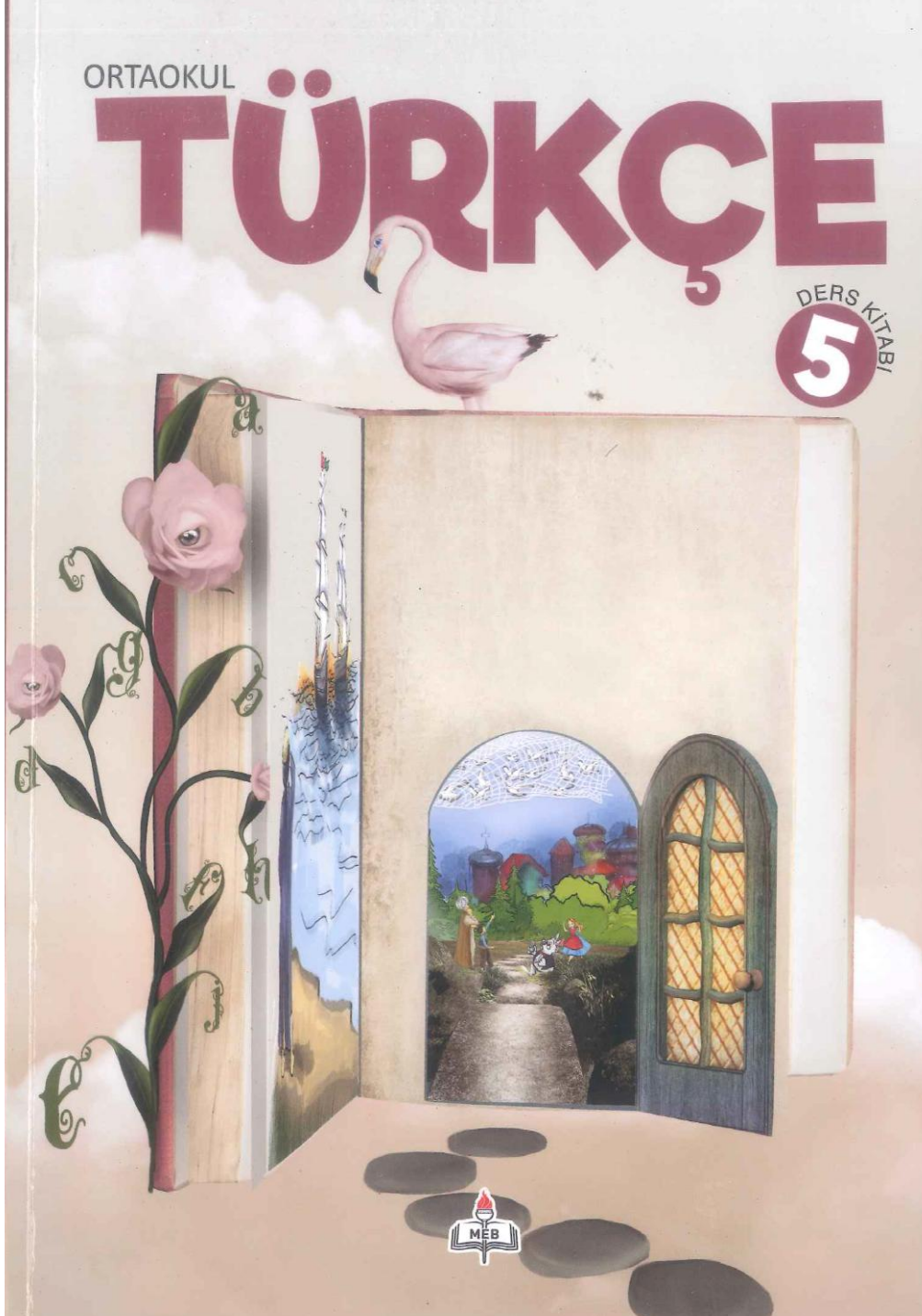
- DOĞAN, B. ve GÜLÜŞEN, A. (2011). Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Değerler Bakımından İncelenmesi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 75-102.
- ESKİMEN, A.D. (2016). Edebiyat (9-12) Ders Kitapları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma: Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri Örneği, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(3), 38-61.
- GÜL, M. (2017). Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerin (5. Sınıf) Değerler Eğitimi Yaklaşımıyla İncelenmesi, *Erciyes Journal of Education*, 1(1), 59-78.
- GÜVEN, A.Z. (2014). *Değerler Eğitimi ve Türkçe Derslerinde Değerlerin Kullanımı*. Konya: Palet Yayınları
- HÖKELEKLİ, H. (2011) *Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*. Timaş Yayınları, İstanbul.
- KALİYEVA, A. (2015). *Türkçe ve İngilizce Ders Kitaplarında Değerler Eğitimi*. Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir
- KAPLANKIRAN, İ. (2016). Kazakistan'daki 7. Sınıf Ana Dili Öğretimi Üzerine. *Diyalektolog Ağız Araştırmaları Dergisi*, 12, 65 – 80.
- KASAPOĞLU, H. (2013). Okulda Değer Eğitimi ve Hikâyeler. *Millî Eğitim*, 198, 97-109.
- KAYMAKCAN, R. ve MEYDAN, H. (2016). *Ahlak Değerler ve Eğitimi*. DEM Yayınları, İstanbul.
- KOÇ, M. (2013). 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Değerler Bakımından İncelenmesi. (1981 ve 2006 Türkçe Öğretim Programlarına Göre Hazırlanan Ders Kitapları) Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- KURUDAYIOĞLU, M. ve ÇAKICI, E. (2013). Türk Edebiyatı Dersinin Öğretiminde Değerler. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 1(3), 41-57.
- MEB. (2018). *Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1,2,3,4,5,6,7 ve 8. sınıflar)*, Ankara: MEB Yayınları.
- ÖZBAY, M.(2015). *Türkçe Özel Öğretim Yöntemleri*, (8. bs.) Öncü Basımevi, Ankara

- PADEM, S. ve AKTAN, O. (2014). İlköğretim 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Değerlerin İncelenmesi. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 5-24.
- PİLAV, S., DEMİR, H.A., DEMİR, H. (2015). İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Okuma Metinlerinin Değer İletimi Açısından İncelenmesi. *Millî Eğitim*, 206, 16-29.
- SOMUNCU, S. (2008). *İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Edebî Metinlerin Temel Evrensel Değerleri İçermesi Bakımından İncelenmesi*. Yüksek lisans tezi. Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, Afyonkarahisar.
- ŞEN, Ü. (2007). *Millî Eğitim Bakanlığının 2005 Yılında Tavsiye Ettiği 100 Temel Eser Yoluyla Türkçe Eğitiminde Değerler Öğretimi Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- ŞEN, Ü. (2008). Altıncı Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin İlettiği Değerler Açısından İncelenmesi, *Uluslararası Türkçe Eğitimi ve Öğretimi Sempozyumu*. KKTC 763-779.
- TULUMCU, F. ve TULUMCU, F. (2015). İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Dersi Programlarında Yer Alan Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 13(29), 535-560.
- TURAN, R. ve ULUSOY, K. (2014). *Farklı Yönleriyle Değerler Eğitimi*. Pegem Akademi, Ankara.
- TÜRK DİL KURUMU. (2018). *Güncel Türkçe Sözlük*. Erişim: 31.05.2018, <http://www.tdk.gov.tr>
- ULUSOY, K. ve DİLMAÇ, B. (2012). *Değerler Eğitimi* (1. bs). Ankara: Pegem Akademi
- ÜLKEN, H.Z. (2016). *Bilgi ve Değer*. Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- YAMAN, E. (2012). *Değerler Eğitimi. Eğitimde Yeni Ufuklar*. Akçağ Yayınları, Ankara.

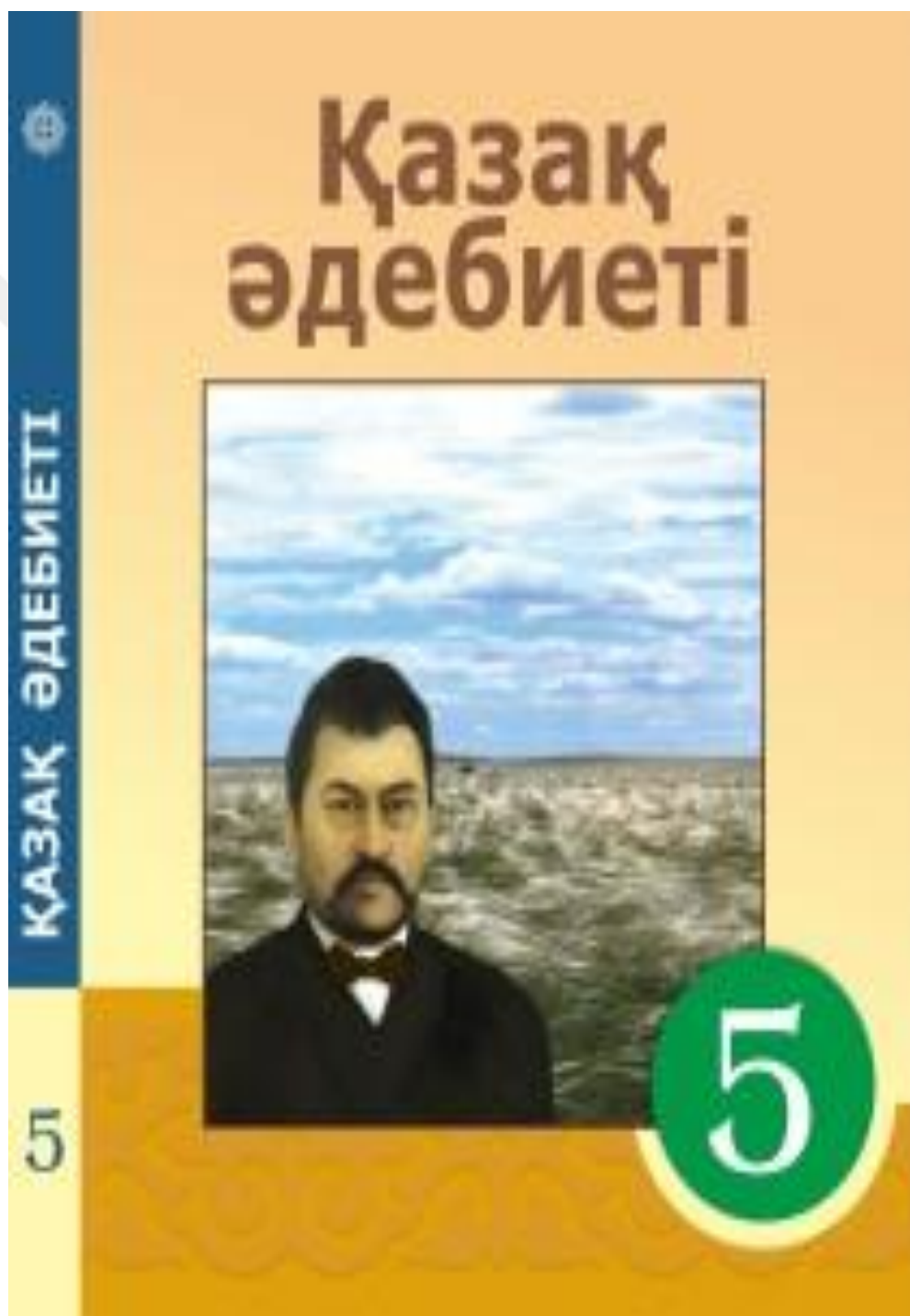
- YAMAN, H., TAFLAN, S., ÇOLAK, S. (2009) İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Değerler, *Değerler Eğitimi Dergisi*, Cilt 7, 18, 107-120.
- YILAR, R. (2016). İlettiği Değerler Açısından İlkokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinler Üzerinde İncelemeler, *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 490-506
- YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemi*, Seçki Yayıncılık, Ankara.
- YILMAZ, F. (2015). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nin Değer Eğitimi Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- YILMAZ, O., YAKAR, Y.M., ARSLAN, M.A., SAFRANOVA, L., SATBAY, G. (2017). Ortaokul Ders Kitaplarındaki Kurgusal Metinlerden Hareketle Değerler Analizi: Türkiye ve Kazakistan Örneği. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitimi Dergisi*, 6(4), 2694-2710
- ZAVALSIZ, Y.S. (2014). *Değerler Eğitimi*. Ensar Yayınları, İstanbul.

EKLER

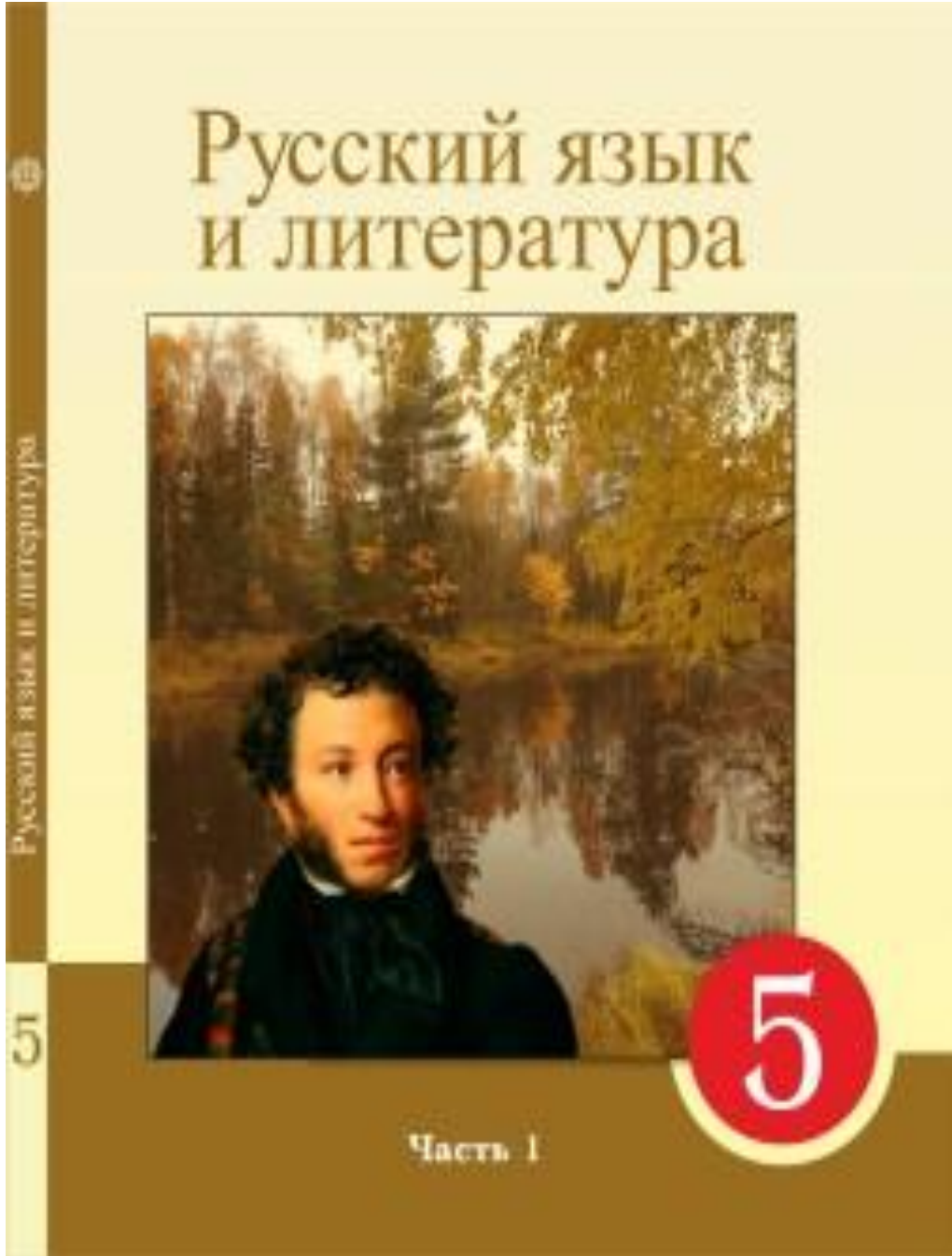
1. Ortaokul Türkçe Ders Kitabı

2. Kazak Edebiyatı (Kazak Adebieti)

3. Rus Dili ve Edebiyatı (Russkiy yazık i literatura Çast' 1)

4. Rus Dili ve Edebiyatı 2 (Russkiy yazık i literatura Çast' 2)

